

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

გიორგი რევიშვილი

გამარჯვების ტრავმა და ქართული ნაციონალიზმი: 1988-1992 წლებში

სამაგისტრო ნაშრომი შესრულებულია ნაციონალიზმისა და ეთნიკურობის
კვლევების მაგისტრის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

ხელმძღვანელი: ირაკლი ჩხაიძე

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის კულტურის კვლევათა ინსტიტუტის
პროფესორი, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი

ანოტაცია

ნაშრომის მიზანია, შეისწავლოს საქართველოში 1988-92 წლებში „გამარჯვების ტრავმის“, როგორც ფენომენის როლი, ქართული ნაციონალიზმის განსაზღვრაში. კერძოდ, წინარე ტრავმულ პერიოდისა - 1988 წლიდან 1990 წლის ნოემბერში ზვიად გამსახურდიას უზენაესი საბჭოს თავჯდომარედ არჩევამდე და პოსტ-ტრავმულ პერიოდში - 1990 წლის ნომებრიდან 1992 წლის ჩათვლით - სოციალურ-პოლიტიკური მდგომარეობისა და ნაციონალიზმის რიტორიკის შედარებითი ანალიზის საფუძველზე განსაზღვროს თუ როგორ აისახა გამარჯვების ტრავმა ქართულ ნაციონალიზმში.

კვლევა არსებითად სიახლეს წარმოადგენს, რადგან ამ პერიოდის ქართული ნაციონალიზმის მახასიათებლების განსაზღვრაში „გამარჯვების ტრავმა“ ნაკლებად შესწავლილია.

ნაშრომში შერჩეული ჰიპოთეზის მიხედვით, „გამარჯვების ტრავმა“ განხილულია, როგორც ერთ-ერთი ფაქტორი ქართული ნაციონალიზმის არსის განსაზღვრაში.

ჰიპოთეზის შესამოწმებლად, ნაშრომში ძირითადად განხილული იქნება 1988-92 წლებში ნაციონალისტური რიტორიკის ცვალებადობის დინამიკა. ნაშრომი ასევე შეეცდება გაანალიზოს ის ძირითადი სოციალურ-პოლიტიკური ფაქტორები, რომლებმაც გარკვეული როლი ითამაშეს გამარჯვების ტრავმის ჩამოყალიბებაში, ხოლო უშუალოდ გამარჯვების ტრავმისა და ნაციონალიზმის ურთიერთმიმართების დასადგენად ფოკუსირება რიტორიკის დინამიკაზე პრე და პოსტ ტრავმულ პერიოდში მოხდება.

ნაშრომი ცდილობს, უპასუხოს შემდეგ საკვლევ კითხვებს: როგორ აისახა გამარჯვების ტრავმა ქართულ ნაციონალიზმში? იყო თუ არა იგი ერთ-ერთი ფაქტორი ქართული ნაციონალიზმის ბუნების განსაზღვრაში?

Annotation

The aim of the thesis is to examine the role of “Trauma of triumph” in the determination of Georgian nationalism in 1988-1992.

Specifically, on the basis of a comparative analysis of the social-political situation and the rhetoric of nationalism, determine how a phenomenon “Trauma of triumph” reflected in Georgian nationalism in pre-traumatic period: from 1988 to November 1990, election of Zviad Gamsakhurdia as a head of supreme council, and post-traumatic period of 1992 - the history of the previous traumatic period from November 1990 to 1992.

The research is essentially new approach, as Georgian nationalism in this particular period is not examined in terms of “Trauma of triumph”.

According to the hypothesis, “Trauma of triumph” is considered as one of the factors in determining Georgian nationalism.

To examine the hypothesis, the work studies the dynamic of changes in the nationalistic rhetoric in the years of 1988-1992. The paper also seeks to analyze the main socio-political factors, that played a role in formation of “Trauma of triumph”; in the purpose of finding interrelation between the “Trauma of triumph” and nationalism – thesis directly focuses on the dynamics of rhetoric in pre- and post- traumatic periods.

The thesis tries to answer the following research questions: How the “Trauma of triumph” was represented in Georgian nationalism? Did it play a role as one of the factors, in determining the nature of Georgian nationalism?

შესავალი

ნაშრომის მიზანია დაადგინოს გამარჯვების ტრავმასა და ნაციონალიზმს შორის რა ურთიერთკავშირის არსებობს. ამ კუთხით მნიშვნელოვანი საქართველოს გააზრება, როგორც გამარჯვების ტრავმის ერთ-ერთი მაგალითის. ნაშრომი ძირითადი იდეაა საქართველოს მაგალითზე შეისწავლოს წინარე ტრავმული პერიოდის ნაციონალიზმის მახასიათებლები და პოსტ ტრავმულ პერიოდში განსზღვროს თუ როგორ მოხდა გამარჯვების ტრავმის ასახვა ნაციონალიზმში, განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილდება რიტორიკაზე.

ნაშრომის ჰიპოთეზა: გამარჯვების ტრავმა ერთ-ერთი ფაქტორია საქართველოში 1988-92 წლების ნაციონალიზმის ფორმირებაში

ნაშრომის საკვლევე კითხვებია: როგორ აისახა გამარჯვების ტრავმა ქართულ ნაციონალიზმში? იყო თუ არა იგი ერთ-ერთი ფაქტორი ქართული ნაციონალიზმის ბუნების განსაზღვრაში?

ლიტერატურული მიმოხილვა

საკვლევ კითხვებზე პასუხის გასაცემად და ჰიპოთიზის დასამტკიცებლად, მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა სტივენ ჯონსისა და სვანტე კორნელის ნაშრომებმა.

პროფესორ სტივენ ჯონსის 2012 წელს გამოცემული წიგნი „საქართველო - პოლიტიკური ისტორია დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ“ ამ პერიოდით დაინტერესებულ მკვლევართათვის ერთ-ერთ საინტერესო შრომას წარმოადგენს. წიგნში საქართველოს დამოუკიდებლობის შემდგომი, ბოლო ოცი წლის, პოლიტიკური ისტორიის ძალზედ საინტერესო, სინთეზური ანალიზი მოცემული. მასში ასახული ინფორმაცია ადგილობრივი და საერთაშორისო რესურსების, მინისტრებთან, პრეზიდენტებთან, ელჩებთან და ქვეყნის მართვა-განვითარების პროცესებში ჩართულ პოლიტიკური პირების ინტერვიუთა ანალიზის შედეგია.

საკუთრივ ჩემი ნაშრომისთვის ჯონსის მოსაზრებები და დასკვნები ღირებული იმდენად, რამდენადაც მის წიგნში კარგადაა ასახული დამოუკიდებლობის წინა პერიოდის, 1988-1991 წლები და ამასთან, რაც ყველა მნიშვნელოვანია, ჯონსი საკმაოდ კარგად

ანალიზებს ზვიად გამსახურდიას ფენომენს, პოპულიზმის საკითხს და ამ პერიოდისა თუ გამსახურდიას ფიგურის შეფასებისას, წამყვან როლს ნაციონალიზმის ეთნონაციონალისტურ ელემენტს ანიჭებს.

ტივენ ჯონსის შეფასებით, გამსახურდიას სამიზნე იყო „არა ადამიანის უფლებები, არამედ ქართველის უფლებები“ (ჯონსი, 2013, 78) და ეს შეფასებაც, კარგად ასახავს ერთი მხრივ, გამსახურდიას, როგორც ლიდერის მსოფლმხედველობასა და მისი ქმედებების ქვაკუთხედს, მეორე მხრივ კი ხსნის იმ პერიოდის ქართული ნაციონალიზმის ხასიათს. გამსახურდიას პოლიტიკის შედეგად, საქართველოში ვერ მოხერხდა ისეთი სახელმწიფო ორგანოების ჩამოყალიბება, რომლებსაც ექნებოდათ პოლიტიკის განხორციელების უფლებამოსილება, ლეგიტიმურობა და უნარი. (ჯონსი, 2013, 90)

ჯონსს კარგად აქვს გაანალიზებული 1988 წლიდან 1989 წლის 9 აპრილამდე და 1989 წლიდან ზვიად გამსახურდიას არჩევნებში გამარჯვებამდე პერიოდი, რაც ჩემი საკვლევე პერიოდისთვის ტრავმის წინა პერიოდს ემთხვევა. ჯონსი გამოყოფს ამ პერიოდისათვის დამახასიათებელ ნიშნებს და შემდეგომ, კარგად ხსნის ქართული ნაციონალიზმის ჩამოყალიბების პროცესს, ელემენტებსა და მის ხასიათს. ამასთან, ქართული ნაციონალიზმის ხასიათის ჩვენებისას, მნიშვნელოვნადაა გაანალიზებული ზვიად გამსახურდიას რიტორიკა. ამ კონტექსტში ჯონსის ნაშრომი ერთ-ერთი აუცილებელი ატრიბუტია წინამდებარე ნაშრომის ჰიპოთეზაზე სამუშაოდ.

გარდა სტივენ ჯონსისა და სხვა ავტორებისა, გამოვეყოფდი სვანტე კორნელის ნაშრომს, რომელიც ასევე კარგად ანალიზებს საკვლევ პერიოდს და რაც ყველაზე მთავარია, ქართული ნაციონალიზმის ეთნონაციონალისტურ ხასიათზე ამახვილებს ყურადღებას, ასევე გამსახურდიას ხედვებსა და მის ქმედებებს, სწორედ ეთნიკურობის ჭრილში წარმოაჩენს. კორნელის შეფასებით, გამსახურდია თავიდანვე იყო “შეურიგებლების”

მხარეს, ვერ ხედავდა რაიმე კომპრომისს საქართველოს დამოუკიდებლობის გზაზე და მოუწოდებდა უმცირესობებთან კონფლიქტის თავიდან აცილებისაკენ, რამდენადაც ასეთი კონფლიქტი დააბრკოლებს იქნებოდა დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში. (Cornell, 2005, 140)

თეორიული ჩარჩო - „გამარჯვების ტრაგედია“

„გამარჯვების ტრაგედია“ ტერმინი და თეორია პოლონელ მეცნიერ პიოტრ შტომპკას ეკუთვნის. „გამარჯვების ტრაგედიის“ თეორიის ძირითადი არსი მდგომარეობს შემდეგში, ხალხი იღწვის რაიმე დიადი მიზნისკენ (მაგ. სახელმწიფოს დამოუკიდებლობისკენ), საზოგადოების უდიდესი ნაწილის მიერ მთავარ პრიორიტეტად არის მიჩნეული ამ მიზნისკენ სწრაფვა, საბოლოო გამარჯვება კი მომგებიანად. მთელ ამ პროცესს ახასიათებს ემოციური ფონი და ნაკლები რაციონალურობა. როდესაც ხალხი გამარჯვებას მოიპოვებს, ეს გამარჯვება ხდება ტრაგედიული, რადგან ის მოლოდინები რაც არსებობდა არ მართლდება და ადამიანები სოციალური კატაკლიზმების წინაშე დგებიან, რაც იწვევს მათ დემორგანიზაციას და დემორიენტაციას.

შტომპკას აზრით, კომუნიზმის კოლაფსი ტრაგედიულ ცვლილებას ზედმიწევნით ნათლად ასახავს: **პირველ რიგში**, იგი მოულოდნელი და სწრაფი იყო. რა თქმა უნდა, იგი გრძელი ისტორიული პროცესის შედეგად მომზადდა, თუმცა იმ „საოცარ

შემოდგომაზე“ მოვლენები საოცრად დაჩქარდა. მეორე, ცვლილება წმინდად სისტემური, მრავალწინაგოვანი გახლდათ, რომელმაც მოიცვა პოლიტიკა, ეკონომიკა, კულტურა და ყოველდღიური ცხოვრება. იგი ასევე მთლიანად ყოფილმა კომუნისტურმა საზოგადოებებმა გამოსცადეს; მის გავლენას ვერავინ გაეცა. მესამე, ის ადრე არსებულ სისტემას საძირკველს უთხრიდა. მან სოციალური ცხოვრების ძირეული წინამძღვრები ამოაყირავა: პოლიტიკის სფეროში ავტოკრატიიდან დემოკრატიისკენ, ეკონომიკურ სფეროში ცენტრალური დაგეგმვიდან საბაზროსკენ, კულტურის მხრივ ცენზურიდან ღიაობისკენ - პლურალისტური აზროვნებისკენ და „დეფიციტების საზოგადოებიდან“ ცხოველ კონსუმერიზმამდე. მეოთხე, რევოლუცია ნამდვილად მოულოდნელი იყო - ყოველშემთხვევაში ამ დროს და ასეთი მასშტაბის - არა მხოლოდ ჩვეულებრივი ადამიანებისთვის, არამედ პროფესიონალი სოციოლოგებისთვისაც (Sztompka 2000: 21).

შტომპკა ხაზს უსვამს, რომ კომუნიზმის კოლაფსმა გამოიწვია ორი ურთერთგანსახვავებელი კულტურის შეჯახება. ერთი მხრივ, ეს ყველგან გამჭდარი ისტორიულად ნაბოძები კულტურული წესების რეპერტუარი იყო, რომელიც კომუნისტური რეჟიმის გავლენის ქვეშ ჩამოყალიბდა და მიიღო მისი მსგავსი „ჰაბიტუსი“. ამის შექმნის მიზეზი ან გრეძელვადიანი ინდოქტრინაციის ეფექტია, ან ინდოქტრინაციის საპირისპიროდ მიმართული თავდაცვითი რეაქციები და ავტოკრატული კონტროლი. ყოფილი მმართველობის ტიპის ეფექტის მაგალითად შეგვიძლია მივჩინოთ ეგალიტარაზიმის მხარდაჭერა და წარმატებული ადამიანების მიმართ „გაუაზრებელი შური“, ასევე სახელმწიფო პატერნალიზმის მიმღეობა, ანტი-ელიტიზმი, ანტი-ინტელექტუალიზმი; ამ უკანასკნელის მაგალითად გამოდგება ოპორტუნისტული ორმაგი სტანდარტები - შეფუთული მედიოკრატია, საერთო და ინსტიტუციური პრაქტიკაც კი რეჟიმის მიერ დაწესებული კანონების არიდებას ახალისებდა, სადაც არასუბორდინირება ღირსების საკითხი იყო. ამ ორი ეფექტის

ერთობა განსხეულებული იყო კონკრეტულ მენტალურ ჭრილში, რომელსაც ზოგიერთი ავტორი „ჰომო სოფიტიკუს“ უწოდებს. მეორე მხრივ, სრულიად განსხვავებული კულტურის თესლები არსებობდა, ფუნქციურად ახალი დემოკრატიული და კაპიტალისტური ინსტიტუტების მიერ მოთხოვნილი; მხოლოდ ძალიან მცირე რაოდენობა ადამიანებისა კულტურად მზად იყვნენ და ახალ ორგანიზაციულ კონტექსტში ოპერირება შეეძლოთ (ისინი ცივილიზაციურ კომპეტენციას ფლობდნენ). „გამარჯვების“ კვალდაკვალ ამ ორი კულტურის დაპირისპირება ტრავმულ გარემოს ქმნიდა; ამ ორი შეუთავსებელი კულტურის შეჯახება უმეტესი ადამიანებისთვის ნიშნავდა რომ მათმა განაფულობამ, ცოდნამ დაკარგა ეფექტურობა და უკუპროდუქტიული და ზოგჯერ ნეგატიურად მიღებულიც კი გახდა ახალ სისტემაში. ახალი კულტურული წესები მათ ესახებოდათ, როგორც უცხო, თავსმოხვეული და ძალდატანებითი. ისინიც კი, რომლებიც მზად აღმოჩნდნენ მიეღოთ ახალი სისტემის კულტურული წესები დასაჩუქრდნენ ახალ გარემოში თავიანთი ქმედებების ეფექტურობითა და წარმატებით, შეეჩინნენ უსაზღვრო ბიუროკრატიულ მანქანას, ასევე შურს, ეჭვს და უარყოფას იმ ადამიანების მხრიდან, რომლებიც მიჩვეულნი ძველ მენტალურ ქცევებს იყვნენ.

შტომპკა კულტურათა დაპირისპირებას აზოგადებს და აღნიშნავს, რომ „რეალური სოციალიზმის დისკურსი“ დაუპირისპირდა „ახლად წარმოქმნილ კაპიტალისტურ“ დისკურსს. იგი ხაზს უსვამს, რომ „ბლოკის კულტურით“ ნაანდერძევი კულტურული წესები, რომელიც ავტოკრატიული, ცენტრალურად დაგეგმილი რეალური სოციალიზმის საზოგადოებებისთვის მეტად დამახასიათებელი გახლდათ ეწინააღმდეგებდა დასავლური კულტურის პრინციპებს, რომელსაც ფუნქციურად ახალი სოციო-პოლიტიკური კაპიტალიზმის და დემოკრატიის სისტემა მოითხოვდა, სწორედ ამ ორი კულტურის შეუთავსებლობა განავითარა საზოგადოებაში *კულტურული შოკი*. ტრავმული ცვლილებები კულტურულ დონეზე გამოიხატა კულტურული ნორმების *დემორგანიზაციით*, ხოლო პიროვნულ დონეზე საერთო ქცევების *დემორიენტაციით*.

შტომპკა, ალექსანდერზე დაყრდნობით, კომუნიზმის კოლაფსის შემდგომ დისკურსთა დაპირისპირებას გამართივებულ ფორმულის - ბინარულ ოპოზიციების, ანუ „რეალური სოციალიზმის“ და „ახლად წარმოქმნილ კაპიტალიზმის“ დისკურსების ინტეგრალური მახასიათებლების ურთიერთგანსაზღვრებას გვთავაზობს: 1. კოლექტივიზმი vs. ინდივიდუალიზმი 2. სოლიდარობა გაჭირვებაში vs. კონკურენცია 3. ეგალიტარიზმი vs. მერიტოკრატიული სამართალი 4. შეფუთული მედიოკრატილობა vs. ხელშესახები წარმატება 5. დაცულობა vs. რისკი 6. ბედს მინდობა vs. საკუთარ ქმედებებზე მინდობა 7. სოციალურ დახმარების იმედი vs. თვითუზრუნველყოფა 8. წარუმატებლობის სისტემაზე დაბრალება vs. პირადი პასუხისმგებლობა 9. პასიურობა და პირად სივრცეში გაქცევა vs. აქტიურობა და მონაწილეობა საზოგადოებრივ სფეროში 10. წარსულის დიდების მოგონებაზე კოცენტრირება vs. მომავლის აქტიურად განჭვრეტა და დაგეგმვა (Sztompka 2000, 22-23).

შტომპკა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს იმ მწვავე გარემო-პირობებს, რომელიც კომუნიზმის კოლაფსმა გამოიწვია, რადგან მან ეჭვებისა და გაურკვევლობის გაძლიერებას ხელი შეუწყო. მისი აზრით, კომუნიზმის კოლაფსთან ერთად პოლიტიკურ-ეკონომიკური, სტრუქტურული და ორგანიზაციული სწრაფი ცვლილებები დაიწყო, რომელიც გამოიხატა ინსტიტუტებისთვის ახალი ინფრასტრუქტურის შენებით და ყოველდღიური ცხოვრების გარემოს ცვლილებით. ამ მასშტაბის რეფორმები შეუძლებელია უშეცდომო და უმტკივნეულო იყოს. ზოგიერთი ნათლად შეცდომა იყო, თუმცა ისეთებიც რომლებიც წარმატებული აღმოჩნდა მოითხოვდა სხვადასხვა სოციალურ დანახარჯს. საგარეო, საერთაშორისო და ეკონომიკურ სფეროში პარამეტრულმა პროცესებმა ცვლილებებს კიდევ უფრო მეტი სიმძიმე შესძინა მაგ. რუსული ბაზრის ჩამოშლა და ექსპორტის დასავლეთზე რეორიენტაციის აუცილებლობა, ბენზინზე ფასების ზრდა, რომელიც ინფლაციას ხელს უწყობდა (Sztompka 2000, 23-24).

იგი ამ გარემო-პირობების ოთხ კატეგორიას გვთავაზობს: **პირველი კატეგორია** რისკებისა და საფრთხეების ახალ ფორმებს მოიცავს. მათგან ყველაზე მტკივნეული უმუშევრობის ზრდა ან უმუშევრობის ყოვლისმომცველობის შიში გახლდათ. უმუშევრობას მოყვება ინფლაცია, რომელიც საფრთხეს უქმნის ოჯახის ბიუჯეტსა და დანაზოგებს. ამავე კატეგორიაში ექცევა კრიმინალის ტალღის სწრაფი ზრდა, რომელიც ასევე მოიცავდა ორგანიზაციული დანაშაულის ახალ ფორმებს და იმ წარმოდგენის გავრცელებას, რომ სამართალდამცავი სტრუქტურები არაეფექტიანია. დემინტეგრაციის პროცესში მყოფი ბლოკის ღარიბი ქვეყნებიდან მოხდა მიგრანტების გაღინება, რომლებიც შეეჩინნენ „უცხოებს“ და მათთვის დამახასიათებელ კულტურულ ფორმებს. კიდევ ერთი საკითხი შეეხებოდა კონკურენციის თემას, რომელიც იქცა ასევე მძიმე ტვირთად, რადგან იგი გამოუცდელი და მოუმზადებელი ხალხისგან მოითხოვდა ქმედებებს, გადანყვეტილებებს და არჩევანს. **მეორე კატეგორია** მოიცავს ცხოვრების სტანდარტების გაუარესებას, რომელიც გამოიხატა სიღარიბის დონის მკვეთრად ზრდაში. იერარქიების არსებული სტატუსი შეიცვალა და სოციალური დისტანციებს შორის სხვაობა უფრო თვალშისაცემი გახდა. ყოველდღიური ცხოვრების დისკომფორტს ისიც ემატებოდა, რომ რეფორმების მეტმა საჭიროებამ და ბიუჯეტის დეფიციტმა ისედაც განადგურებული გზების, მატარებლის ხაზებისა და საჯარო ტრანსპორტის ინფრასტრუქტურის ჩამოშლა გამოიწვია. **მესამე კატეგორია**, მოიცავს უფრო მეტად მძაფრ წარმოდგენებს ძველ, ნაბოძებ პრობლემების შესახებ. ეს დაკავშირებული სოციალური ცნობიერების ცვლილებებთან - ახალი იდეები, კონცეფციები, დოქტრინები, რომელთა წარმოშობა სისტემურმა ცვლილებებმა გამოიწვია. ადამიანებმა დაიწყეს ყურადღების გამახვილება ეკოლოგიურ დესტრუქციაზე, ჯანმრთელობის დაბალი სტანდარტების გაპროტესტება, კერძო საკუთრების სრული აღდგენის მოთხოვნა, რომლის ნაციონალიზაცია მოახდინა კომუნისტურმა რეჟიმმა, თრაქციულობის, კორუფციისა და ნეპოტიზმის უფრო ნათლად

დანახვა; პოლიტიკოსებისა და მმართველების არაეფექტიანობისა და ამორალუობის გამო უიმედობა გაჩნდა. ეს პრობლემები დიდი ხნით ადრე არსებობდა, თუმცა ისინი უფრო მწვავე გახდა. და ბოლო მეოთხე კატეგორია, მოიცავს დილემებს და უკმაყოფილებებს, რომლებიც წარსულის გაანალიზების საჭიროებამ წარმოშვა. საჯარო დებატები შეეხებოდა „დეკომუნიზაციას“ და კომუნისტურ რეჟიმთან კოლაბორაციონისტების „ლუსტრაციას“. წინა რეჟიმის მიერ ჩადენილი დანაშაულისა და ძალადობის გამომჟღავნებას (Sztompka 2000, 25).

შტომპკა ყურადღებას ამახვილებს, ტრავმის, როგორც ფენომენის საზოგადოების მიერ ინტერპრეტირებაზე. კომუნიზმის კოლაფსთან დაკავშირებით საზოგადოებაში ძირითადად ორი ნარატივი გაჩნდა: პოზიტიური და ნეგატიური. შტომპკა ინტერპრეტაციის სხვადასხვაგვარობას პოლონეთის მაგალითზე გვიჩვენებს, თუმცა მისი განზოგადება, რა თქმა უნდა, რელევანტურია, რადგან სხვა პოსტ-საბჭოთა ქვეყნებში მსგავსი სიპტომები შეინიშნებოდა. პოლონურმა კულტურამ კომუნიზმის კოლაფსიდან გამომწვეული შედეგების პოზიტიურ ჭრილში ინტერპრეტაციისთვის საკმაო საფუძველი შექმნა; პოტენციური ტრავმული მოვლენების, ტრანზიციის გარდაუვალი, თუმცა დროებითი ტკივილის, რაციონალიზება და ახსნა მოახერხა, როგორც მთავარი გამარჯვებისთვის გაღებული აუცილებელი ფასი. ნაციონალიზმის ძლიერმა მემკვიდრეობამ წარმოშვა მზა ჩარჩო - „ხელახლა მოპოვებული სუვერენიტეტი“. ცვლილების ინტერპრეტირება შემდეგი სლოგანით გამოიხატა: „ახლა ჩვენ ჩვენს სახლში ვართ“. ამ სლოგანით ხდებოდა ინგორირება ყველა უსიამოვნების და დისკომფორტის, რომლებსაც ადამიანები შეეჩინნენ. კიდევ ერთი ტრადიციული პოლონურ ორიენტაციას წარმოადგენს ძლიერი პროდასავლური მიდგომა და ზოგჯერ დასავლური პოლიტიკური და ეკონომიკური თავისუფლების ფექტიზიზაცია. ეს მიდგომა გამოიხატება შემდეგი ფრაზებით „გაერთიანება“ ან/და „დაბრუნება ევროპაში“, სწორედ ამ ფრაზებით ხდებოდა ამ გზაზე მდებარე წინააღმდეგობის დავიწყება. პოლონური

კულტურული მემკვიდრეობის მესამე მთავარ ელემენტს წარმოადგენდა რომაული კათოლიციზმი, რომლითაც დასავლური ქრისტიანობაში დაბრუნების ხაზგასმა ხდებოდა. რომაული კათოლიციზმითვე ხდებოდა კონსუმერიზმითა და ჰედონიზმითა შემოდინებით გამონვეული კულტურული და იდეოლოგიური დანაკარგების უგულვებელყოფა. ამ სამი მისწრაფების, რომლებიც ღრმად გართხმული იყო პოლონურ ტრადიციებში, რეალიზებით მოგვრილმა ბედნიერებამ უზრუნველყო „ტრანზიციის ტკივილებთან“ გამკლავება. სწორედ ამ სამმა ძლიერმა კულტურულმა ფონმა პოსტ-რევოლუციური ცვლილებების „პროგნოზისტული ნარატივით“ ინტეგრირება შესაძლებელი გახდა (Sztompka 2000, 26).

თუმცა მიუხედავად იმისა, რომ კომუნიზმის კოლაფსი ზოგიერთი ჯგუფისთვის შვებასთან ასოცირდებოდა, საზოგადოების უმრავლესობა ჯერ კიდევ „ბლოკის კულტურის“ მარწეხების ქვეშ იყო. რადგანაც ძველი, ბლოკის კულტურა ჯერ კიდევ გაბატონებული იყო, შესაძლო ტრავმული მოვლენები და სიტუაციები (უმუშევრობა, დაუცველობა, კრიმინალის ზრდა და ა.შ) მარტივად იქნა აღქმული ტრავმულად, რადგან ბლოკის კულტურით მიერ ნაკარნახევი და დასწავლული კულტურული მოლოდინები ვერ გაამართლა. ბლოკის კულტურა ასევე ამ პრობლემებთან ეფექტურად გამკლავების მექანიზმების ნაკლებობას განიცდიდა. გასაკვირია არ არის რომ ბლოკის კულტურის წიაღში მყოფი ადამიანების ფრუსტრაციასა და უიმედობას განიცდიდნენ. ბლოკის კულტურის მიერ ცვლილებების მკითხველად და დაუძლეველად აღქმა განპირობებული იყო იმით რომ ისინი ბუნებრივად ბოძებულად თვლიდნენ: დასაქმების გარანტიებს, მინიმალურ სოციალურ სერვისებს (ჯანდაცვა, განათლება, დასვენება), ბავშვთა მოვლას და პენსიებს. ამასთანავე ისინი ფიქრობდნენ ეს ყოველივე ზემოთჩამოთვლილი ყველასთვის თანაბრად უნდა ყოფილიყო განაწილებული. როდესაც ახალმა კაპიტალისტურმა, საბაზრო რეჟიმმა მოიტანა შეჭიბრებითობა, ინდივიდუალური პრინციპები, ადამიანთა მიღწევებს შორის დიდი განსხვავება და

როდესაც ახალი დემოკრატიული, ლიბერალური სახელმწიფო ცხოვრების სხვადასხვა სფეროდან გავიდა და ადგილი დაუთმო კერძო ძალისხმევას - ეს ფაქტი, დიდი ჯგუფების მიერ შეფასდა, როგორც სახელმწიფოს მხრიდან საკუთარ ვალდებულებებზე უარის თქმა. ისინი თვლიდნენ რომ უმუშევრობა, ცხოვრების სტანდარტების გაუარესება, ინფლაცია, ზრდადი კრიმინალისგან სუსტი დაცვა, სოციალური კონტრაქტი უპატიებელი დარღვევა იყო. ევალიტარული პატერნალიზმისა და სოციალური უსათრთხოების ტრადიციამ უზურნველყო პოსტ-რევოლუციური ცვლილებების „ტრაგიკულ ნარატივში“ მოქცევა (Sztompka 2000, 26-27).

შტომპკა გამოყოფს „გამარჯვების ტრავმის“ ხუთ სიმპტომებს, რომლებიც მნიშვნელოვანი ლაკმუსებია პოსტ-საბჭოთა ქვეყნების „გამარჯვების“ გასაანალიზებლად. მას ამ სიმპტომების საილუსტრაციოდ ისევ პოლონეთი მოჰყავს, თუმცა, რასაკვირველია, ეს სიმპტომები ზოგად ჩარჩოს აყალიბებს.

უნდობლობის სინდრომი - ანტი-კომუნისტური რევოლუციის სიხარულისა და ენთუზიაზმის შემდგომ, დგება პოსტ-რევოლუციური გამოფიტულობა, „დილის შემდგომი სინდრომი“ და მას თან ახლავს ნდობის ძირეული დანგრევა. უმაღლესი ნდობიდან, რომლითაც თადეუმ მაზოვიცკის პირველი დემოკრატიული მთავრობა სარგებლობდა, სახელმწიფო ინსტიტუტების მიმართ ნდობა თანდათანობით იკლებს. ლეხ ვალენსას შემთხვევა ცალსახად საუბრობს ამ ფაქტზე, როგორც კი მან საპრეზიდენტო კაბინეტი ჩაიხარა მისი პოპულარობა უკიდურესად დაეცა. ხალხის 24%-მა მისი ქარიზმატული და გმირი ლიდერის შეფასებისას განაცხადა, რომ მან გაპრეზიდენტების შემდგომ პოლონეთი შეარცხვინა. ხალხი სხვა პოლიტიკოსებს დიდი ეჭვით უყურებდა; გამოკითხულთა 87% პოლიტიკოსების შეფასებისა ამბობდა, რომ ისინი მხოლოდ საკუთარ ინტერესებსა და კარიერაზე ფიქრობენ და არა საზოგადოებრივ სიკეთეზე; 77%-ს სჯეროდა, რომ პოლიტიკოსები თავიანთ თანამდებობებს პირადი მიზნებისთვის იყენებდნენ. ნებისმიერი უარყოფითი

მოვლენისას მოსახლეობის 93% აცხადებდა: „პოლიტიკოსების და ბიუროკრატების ბრალი“.

მიუხედავად იმისა, რომ მასმედია გაცილებით დამოუკიდებელი და სახელმწიფოსთან ნაკლებად დაკავშირებული იყო უნდობლობას მაინც განიცდიდა. სავარაუდოა, რომ რეალური სოციალიზმი გამანადგურებელი ზეგავლენის შემდგომ მათ ვერ მოახერხეს ნდობის აღდგენა.

ნდობის საკითხი არამარტო სახელმწიფო დონეზე წარმოადგენდა პრობლემას, არამედ ყოველდღიურ ცხოვრებაში ადამიანები ერთმანეთს უფრო დაუფრო ნაკლებად ენდობოდნენ.

მომავლის არასახრბილოდ ხედვა - კულტურული ტრავმის მეორე სინდრომი მომავლის პესიმისტური ხედვა არის. 1991 წელს ქალაქ ლოძში გამოკითხულთა მხოლოდ 13% სჯეროდა რომ ცვლილებები სწორი მიმართულებით მიდის და ყველაფერი რიგზე იქნება. იმავე წელს მოსახლეობის 59% ვარაოდობდა რომ მათი ეკომიკური მდგომარეობა გაურესდებოდა.

წარსულის ნოსტალგიური აღქმა - ტრავმის კიდევ ერთი ინდიკატორი არის ახლანდელი სოციო-ეკონომიკური მდგომარეობის მუდმივად წარსულთან შედარება. საბჭოთა კავშირის დაშლიდან სამი წლის შემდეგ მოსახლეობის უმრავლესობას სჯეროდათ რომ ადამიანები რეალური სოციალიზმის დროს უკეთესად ცხოვრობდნენ.

პოლიტიკური აპათია - მიუხედავად უფრო მეტი პოლიტიკური ღიაობისა და შესაძლებლობებისა, უბრალო ხალხის მიერ პოლიტიკაში ჩართულობა და ამ შესაძლებლობების გამოყენება შეზღუდული იყო, ხოლო ელექტორატის პასიურობა მაღალი. მრავალფეროვან ახალ ჩამოყალიბებულ პარტიებში გაერთიანების მაჩვენებელი ძალიან დაბალი მაჩვენებელი შეინიშნებოდა. დაბალ დონეზე სამოალაქო ინიციატივები ძალიან დაბალი იყო, ხოლო ადგილობრივი

თვითმართველობები ჯერ კიდევ განუვითარებელი და ბიუროკრატიით გადატვირთული.

პოსტ-კომუნისტური ნაბახუსევი: კოლექტიური მემსიერების ტრავმები - ტრავმის ბოლო სიმპტომს წარმოაგენს კომუნისტური წარსულის ხელახალი შეფასება. გამარჯვებათა წყებამ თადეუმ მაზოვიცკის პირველ დემოკრატიულ მთავრობას მისცა შესაძლებლობა გამოეცხადებინა წარსულთან ყველანაირი კავშირის განწყვეტის პოლიტიკა, თუმცა მალევე პასუხისმგებლობის, შეურიძიების სურვილი წამოიჭრა წინ განსაკუთრებით იმ ჯგუფების მიერ, რომლებმაც ცვლილებებმა უარყოფითი გავლენა იქონია.

მცირე რეზიუმირებისთვის შეგვიძლია ვთქვათ, რომ კომუნიზმის კოლაფსი და საბჭოთა კავშირის ქვეყნებისთვის დამოუკიდებლობის მოპოვება ამ ქვეყნებში „უნივერსალურად ყველას მიერ აღქმული იყო, როგორც პროგრესული და მომგებიანი მოვლენა, ხშირად მას იღებდნენ ენთუზიამით“, თუმცა საზოგადოების იმედეები და მოლოდინები განზილდა, ისინი რეალური სოციალური პრობლემების წინაშე აღმოჩნდნენ და აქედან გამომდინარე „გამარჯვება“ მათთვის ტრავმული გახდა.

წინარე ტრავმული პერიოდი

ნაშრომში წარმოდგენილი ჰიპოთეზის შესამოწმებლად და საკლვევ კითხვაზე პასუხის გასაცემად, შესაბამისად „გამარჯვების ტრავმის“ ქართულ ნაციონალიზმში ასახვის საილუსტრაციოდ, საჭიროდ მიმაჩნია, 1988 წლიდან „გამარჯვების“ წინ – 1990 წლის 28 ოქტომბრის პირველ დემოკრატიულ და მრავალპარტიულ არჩევნებამდე, რომელშიც ზვიად გამსახურდიას პოლიტიკურმა ბლოკმა „მრგვალი მაგიდა - თავისუფალი საქართველო“ დამატარებელი გამარჯვება მოიპოვა და შემდგომ მისი

ძალით 14 ნოემბერს საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს თავჯდომარედ გამსახურდია აირჩიეს - არსებული წინარე ისტორია და მიმდინარე მოვლენები გაუანალიზოთ, რათა უფრო თვალნათლივ დავინახოთ ტრავმამდელი და პოსტ-ტრავმული პერიოდისთვის დამახასიათებელი ნიშან-თვისებები. წინარე ტრავმული პერიოდის შესწავლა უფრო მეტად დაგვანახებს ქართული ნაციონალიზმის სტრუქტურას, მის ფორმებსა და შინაარსს. ამას გარდა, 80-იანი წლების ნაციონალიზმის „დულილის“ პროცესის გააზრება დაგვეხმარება შემდგომში განვითარებული მოვლენების ახსნაში.

მნიშვნელოვანია, თანმიმდევრობით გავყვეთ იმ მოვლენებს, რომლებმაც განსაზღვრეს ქართული ნაციონალიზმის ბუნება და ხასიათი წინარე ტრავმულ პერიოდში.

ეროვნული მოძრაობა 80-იანი წლების ბოლოს

საბჭოთა კავშირში გორბაჩოვის მიერ გამოცხადებულმა პერესტროიკისა და გლასტნასტის პოლიტიკებმა ფაქტობრივად კიდევ უფრო მეტად შეარყიეს, ისედაც შერყეული საბჭოთა პოლიტიკური და სოციო-ეკონომიკური არქიტექტურა. 80-იანი წლების მეორე ნახევრიდან საბჭოთა კავშირში მიმდინარე რეფორმებისა და ხელისუფლების შესუსტების ფონზე კავშირის შიგნით გაჩნდა შრეები და სივრცეები, რამაც შესაძლებელი გახადა ქართული დისიდენტური მოძრაობის გამოცოცხლება და შემდგომში ეროვნულ მოძრაობად ფორმირება.

1987-1989 წლებში საქართველოში ფაქტობრივად მრავალპარტიულ სისტემას საფუძველი ჩაეყარა, მიუხადავად იმისა, რომ არაფორმალური ჯგუფები და პარტიები ოფიციალურად რეგისტრირებულნი არ იყვნენ, ისინი ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაზე სერიოზულ ზეგავლენას ახდენდნენ. ამ პერიოდისათვის პარტიათა კლასიფიკაცია საბუნაკად შეიძლებოდა - მემარცხენე, ცენტრისტები და მემარჯვენე ფრთებად (შველიძე

2008, 19). სწორედ მემარჯვენე ფრთაში აღმოჩნდნენ რადიკალური ჯგუფები, რომლებმაც მალევე მოიპოვეს საზოგადოების ნდობა და ისინი ჩამოყალიბდნენ წამყვან ძალად.

ცენტრალური ხელმძღვანელობის მიერ 1987 წლის იანვარში დემოკრატიული კურსის გამოცხადების შემდეგ ქართული პოლიტიკური ატმოსფერო სწრაფად შეიცვალა. 1987 წლის დასაწყისში გამოყენებულ იქნა ეროვნული და რეგიონული ორგანიზაციების ღიად დაფუძნების შესაძლებლობა, რათა დაწყებულიყო ქართული კულტურის, ენისა და ეროვნული იდენტობის გამოცოცხლება. მიუხედავად იმისა, რომ შექმნილი ორგანიზაციები ღიად არ უჭერდნენ მხარს საბჭოთა კავშირიდან გამოყოფას, უდავო იყო, რომ მათ განზრახვას დამოუკიდებელი საქართველოსათვის საფუძვლის მომზადება წარმოადგენდა, როგორც კი ამის საშუალებას პოლიტიკური ვითარება შექმნიდა (Cornell 2005, 146).

ამავე წლის ოქტომბერში თბილისში პირველი არაფორმალური პოლიტიკური ორგანიზაცია „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოება“ შეიქმნა. იგი წარმოადგენდა ერთგვარ პოსტდისდენტურ პოლიტიკურ ორგანიზაციას, სახელმწიფო ამგვარ ორგანიზაციებს რეგისტრაციაში არ ატარებდა, თუმცა არც მათ საქმიანობას კრძალავდა. ამ ორგანიზაციაში ეროვნული მოძრაობის გამორჩეული პიროვნებები გაერთიანდნენ: მერაბ კოსტავა, თამარ ჩხეიძე, ირაკლი წერეთელი, გია ჭანტურია და სხვები (შველიძე 2008, 33)

80-იანი წლების ბოლოსთვის შეიქმნა ასევე რუსთაველის საზოგადოება, რომელშიც ბენტივანის მრავალი წარმომადგენელი გაერთიანდა. რუსთაველი საზოგადოებას აკაკი ბაქრაძე ჩაუდგა სათავეში. ისტორიკოს დიმიტრი შველიძის აზრით, გამორიცხული არ არის რომ ძლიერი ცენტრისტული, ზომიერი საზოგადოებრივი მოძრაობის შექმნა იმუამინდელი ხელისუფლების ხელშეწყობით და

ინიცირებით მოხდა. რუსთაველის საზოგადოებას თითქოს უნდა შეესრულებინა ერთგვარი საპირინონე ფუნქცია ილია ჭავჭავაძის ორგანიზაციისთვის და მისთვის „კონკურენცია“ გაენია (შველიძე 2008, 23-24). რუსთაველის საზოგადოებამ ვერ შექმნა უფრო რადიკალი ჯგუფების ალტერნატივა, ვერ ჩაუდგა სათავეში ეროვნული მოძრაობას და ეს როლი არაფორმალურ დაუთმო. ამ უკანასკნელებმა კი ხელისუფლებასთან არაკომპრომისული, რადიკალური პოზიცია დაიკავეს, რამაც ეროვნულ მოძრაობას ქუჩის აქციებისა და მიტინგების ფორმა მისცა (დავითაშვილი 2003, 392).

ნიშანდობლივია, რომ ეროვნულ მოძრაობაში მზარდად შეინიშნებოდა შიდა დაპირისპირებები, ერთ ბანაკში მყოფი ჯგუფები ხშირად მალევე იშლებოდნენ და სხვადასხვა ტიპის საზოგადოებებს თუ გაერთიანებებს აყალიბდნენ. საზადოებების, გაერთიანებების, მოძრაობების თუ სხვათა ჩამოყალიბებას ხელი საბჭოთა კავშირის დასუსტებამაც შეუწყო, რადგან ასეთი სუბიექტები კანონით არ იკრძალებოდა და იმ დროინდელი ხელისუფლებაც ვერ აკონტროლებდა მათი აღმოცენების დინამიკას, შესაბამისად ამ პერიოდში ასეთი ტიპის აქტორები მომრავლდნენ. ამ ყოველივემ ცხადად შეუწყო ხელი ქართული ნაციონალიზმის და ზოგადად საზოგადოების პოლარიზაციას. შიდა დაპირისპირებებმა და განხეთქილებებმა ეროვნული მოძრაობა კიდევ უფრო არათანმიმდევრული და ემოციური გახადა.

ძირითადი ხაზი, რომელიც ეროვნული მოძრაობის შიდა დაპირისპირებას გაზდევს არის ზომიერი ე.წ ბალტიის ქვეყნების გზა და რადიკალური მიდგომები, რომელიც უკომპრომისობაზე იყო აგებული და თავის თავში ქუჩის აქციებსა და მიტინგებს მოიცავდა. ზემოთხსენებულ „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოებიდან“ უმეტესი ნაწილი გავიდა და ცალკე პოლიტიკური ორგანიზაციები დაარსა. 1988 წლის გაზაფხულზე გია ჭანტურამ დაახლოებით იდენტური სახელის ორგანიზაცია - „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოება - IV დასი“ დააფუძნა. ეროვნულ მოძრაობაში ეს ერთგვარი პირველი

გათიშვა გახლდათ. ვია ჭანტურია უფრო ხისტი, „პერმანენტული, ყოველდღიური ბრძოლის“ საჭიროებას ხედავდა, ვიდრე „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოება“, რომელიც უფრო მეტად ზომიერი და თანამიმდევრული პოლიტიკის მომხრე იყო. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოებას“, რომლის ლიდერებიც შემდგომში თამარ ჩხეიძე, ზურაბ ჭავჭავაძე, გიორგი მამულია და სხვები წარმოადგენდნენ, ზვიად გამსახურდიას პიროვნების მიმართ ანტაგონისტური დამოკიდებულება ჰქონდათ. ამ ჯგუფებს შორის დაპირისპირება მათი განსხვავებული შეხედულებებიდან მოდიოდა და თანდათანობით ღრმავდებოდა. „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოება“ რადიკალების ბანაკისგან განსხვავებით, „ლიტვური გზის“ აპოლოგეტი იყო. 9 აპრილი გახდა ჯგუფებს შორის წყალგამყოფი ხაზი, რადგან აზრთა სხვადასხვაობა წარმოშვა 9 აპრილის აქციაზე დაყენებულმა მოთხოვნებმა. „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოების“ აზრით, 6 აპრილიდან მათ მიერ ინიცირებული აქცია „სხვადასხვა ჯგუფების მიერ გადაიზარდა იმუჟამად სრულიად უპერსპექტივო საქართველოს სსრკ-დან გამოყოფის მოთხოვნაში“ (შველიძე 2008, 41). ამ და სხვა შეხედულებათა გამო, „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოებასა“ და რადიკალებს შორის ურთიერთობა უკიდურესად დაიძაბა, რასაც ურთიერთბრალდებათა მთელი კასკადი მოჰყვა (ზვიად გამსახურდიამ მათ „მოლაღატეები და „ხალხის მტრები“ უწოდა¹). 1989 წლის ოქტომბერში „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოებასა“ და რადიკალურ მოძრაობას შორის რაიმე სახის იდეურ, ორგანიზაციულ თუ ურთიერთნდობის საკითხს წერტილი დაესვა, როდესაც რადიკალების უმრავლესობა „ეროვნული ხსნის მთავარ კომიტეტში“ გაერთიანდა და მათ „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოებას“, უკანასკნელთა სურვილის მიუხედავად, წევრობაზე უარი უთხრეს. „ეროვნული ხსნის მთავარ კომიტეტში“ გაერთიანდნენ: 1. საქართველოს ჰელსინკის კავშირი 2. წმინდა ილია მართლის საზოგადოება 3. საქართველოს ეროვნული დამოუკიდებლობის პარტია 4. საქართველო ეროვნულ

---

¹ გაზეთი „ივერია“ N10, 1989, გვ.2

დემოკრატიული პარტია 5. ეროვნული სამართლიანობის პარტია 6. მონარქისტული პარტია 7. საქართველოს დემოკრატიული პარტია 8. ქრისტიან-დემოკრატიული ასოციაცია 9. საქართველოს ღირსების კავშირი. ისინი აცხადებენ, რომ „იწყებდნენ ერთიან ბრძოლას საქართველოს დამოუკიდებლობისთვის, ეროვნული ხსნისა და აღორძინებისთვის“ (შველიძე 2008, 42-43).

ზომიერ და რადიკალურ ოპოზიციურ ძალებს შორის კიდევ ერთხელ მოხდა გათიშვა 1989 წლის ზაფხულში „სახალხო ფრონტის“ დაფუძნების კვალდაკვალ. სახალხო ფრონტი იდეურად ბალტიური გზის მხარდამჭერი იყო. ბალტიის ქვეყნებში ასეთი ორგანიზაციები მასობრივ მოძრაობებს წარმოადგენდნენ, ფაქტობრივად, სახალხო ფრონტი სხვადასხვა პარტიების, ჯგუფებისა და საზოგადოებების გამაერთიანებელ ფუნქციას ასრულებდა. საქართველოშიც სწორედ ამ მიზნით ჩამოყალიბდა სახალხო ფრონტი, რომელშიც იმ დროის თვალსაჩინო ინტელექტუალები (მერაბ მამარდაშვილი, გურამ პეტრიაშვილი, ელდარ შენგელაია და ა.შ.) გაერთიანდნენ. სახალხო ფრონტს სათავეში ნოდარ ნათაძე ედგა. სახალხო ფრონტს სერიოზულ მისიას აკისრებდნენ, იგი ერთგვარ ღერძად, ლოკომოტივად უნდა ჩამოყალიბებულიყო, რომელსაც უნდა შემოეკრიბა ინტელექტუალური ძალები. ამგვარ მოძრაობას ქართული ეროვნული მოძრაობისთვის ფუნქციურად ახალი ზომიერი და რაციონალური იმპულსი უნდა მიეცა (შველიძე 2008, 47).

1989 წლის 21-25 ივნისს ფილარმონიის დიდ საკონცერტო დარბაზში „სახალხო ფრონტის“ დამფუძნებელი ყრილობა გაიმართა. ყრილობის დამსწრე დელეგატები მეტად ეკლექტური პოლიტიკური შეხედულებების იყვნენ, უფრო მეტად ჭარბობდა ემოციური და არაკონსტრუქციული განწყობილება. ყრილობაზე განსაკუთრებული დაპირისპირების საგანი გახდა სათათბიროს სტრუქტურის და მოქმედების განსაზღვრა გახდა. მერაბ მამარდაშვილი თავის გამოსვლაში აღნიშნავდა, რომ სათათბირო წარმომადგენლობა უნდა გაზრდილიყო. იგი აღნიშნავდა, რომ სრულიად

საქართველოდან სურდათ თავიანთი წარმომადგენლის ყოფნა სათათბიროში და შეცდომად თვლიდა სათათბიროს კონტიგენტის მცირე რაოდენობით განსაზღვრას². მამარდაშვილის იდეას მკაცრად დაუპირისპირდნენ რადიკალები, მათი აზრით, სათათბიროში მოხვდებოდა ხელისუფლების მიერ შეგზავნილი პირები და იგი მართვად ორგანოდ იქცეოდა (შველიძე 2008, 48). ყრილობაზე ასევე სიტყვით გამოვიდა ზვიად გამსახურდია; გამოსვლაში მან გააკრიტიკა „სახალხო ფრონტის“ პროგრამა. გამსახურდია მიმართვაში ეთნონაციონალისტურ ფრაზებსა და წანამძღვრებს იყენებდა³ (გამსახურდიას ამ გამოსვლას მოგვიანებით, ოდნავ ქვემოთ გავაანალიზებ).

1990 წელს ზომიერ ფრთასა და რადიკალებს შორის კიდევ ერთი დაპირისპირება მოხდა. კონფრონტაციის საგნად იქცა საქართველოს სსრ უმაღლეს საბჭოს არჩევნები. ზომიერი პოლიტიკური ბანაკის წარმომადგენლები საბჭოთა არჩევნებში მონაწილეობას მხარს უჭერდნენ, რადგან ისინი თვლიდნენ, რომ საპარლამენტო ბრძოლა დამოუკიდებლობის მოპოვებისთვის ერთ-ერთ გზას წარმოადგენდა. ზომიერი ფრთა იმონმებდა ბალტიურ გამოცდილებას, სადაც დამოუკიდებლობის მოპოვება მსგავსი გზით მოხდა. ამ იდეას რადიკალური ოპოზიციური ძალები მკვეთრად ეწინააღმდეგებოდნენ, ისინი მძაფრად აკრიტიკებდნენ არჩევნებში მონაწილეობის მომხრე ჯგუფებს. საბოლოოდ, რადიკალურმა ჯგუფმა შეურიგებელი დამოკიდებულებით და იმხანად ერთიანობით, მიაღწია თავის საწადელს და პირველად საბჭოთა საქართველოს ისტორიაში უზენაესი საბჭოს არჩევნები (1990 წლის 25 მარტი) ჩაშალა (შველიძე 2008, 69-73) ეს იყო იმ დროისთვის უპრეცედენტო შემთხვევა, მის მნიშვნელობაზე ქვემოთ ვისაუბრებ.

---

² იხ. მერაბ მამარდაშვილის გამოსვლა ბმულზე: <http://bit.ly/2EmHq28>

³ იხ. ზვიად გამსახურდიას გამოსვლა ბმულზე: <http://bit.ly/2suIifM>

1990 წლის დასაწყისში რადიკალებმა მიიჩნიეს, რომ ეროვნულმა ხნის კომიტეტმა თავის თავი ამონურა და უფრო მასშტაბური, ფართო კონსოლიდაციის ეროვნული დაარსეს. მოგვიანებით ეროვნული ფორუმის წევრებს შორის განხეთქილება მოხდა და ისინი ორ ურთიერთდაპირისპირებულ ჯგუფად გაიყვნენ. ერთ მხარეს აღმოჩნდა, ზვიად გამსახურდიას მიერ ახლა დაარსებული ბლოკი „მრგვალი მაგიდა - თავისუფალი საქართველო“ და მასში შემავალი ორგანიზაციები, ხოლო მეორე მხარეს ჭანტურიას, წერეთლის, მხედრიონის და სხვათა გაერთიანება. ჩემი მთავარი ამოცანა არ არის, იმ მიზეზთა გარკვევა და სიმართლის დადგენა თუ უშუალოდ რა ფაქტორებმა გამოიწვიეს რადიკალური ოპოზიციის ორად გახლეჩა. ჩემი კვლევისთვის, თვითონ ეროვნული მოძრაობის დაყოფისა და დაქსაქსვის ფაქტია მნიშვნელოვანი.

როგორც ზემოთ დავინახეთ, 80-იანი წლების ეროვნული მოძრაობა რთული და კომპლექსური მოვლენა იყო. ამ პერიოდში, ქართულმა საზოგადოებამ თანმიმდევრული ნაციონალური პროექტის შექმნა ვერ შეძლეს. კონკრეტული გეგმების და პროგრამების არ არსებობამ განაპირობა მეტი ემოციურობა, რადიკალიზმი და ნაკლები ზომიერება და რაციონალობა. ყველაზე სერიოზული შეფერხებები საბჭოთა ძალაუფლებისთვის ქმედითი წინააღმდეგობის განწევაში იყო განსხვავებები პიროვნებებს შორის, გამოუცდელობა, უდისციპლინობა და პირდაპირო მოქმედებისკენ ლტოლვა. კონფლიქტი პიროვნებებს შრის და „დაყოფა“, ანუ „ვინრო პარტიული ან ორგანიზაციული პატრიოტიზმი“, მერაბ კოსტავას სიტყვებით, იყო ეროვნული მოძრაობის „აქილევსის ქუსლი“ და პირველი წინაღობა გაერთიანებული ოპოზიციისთვის (ჯონსი, 2013, 54). შესაბამისად შეგვიძლია ჩავთვალოთ, რომ ეროვნული მოძრაობის დეკონსტრუქციამ და ფრაგმენტულობამ საქართველოს ისტორიაში შემდგომი მოვლენები განსაზღვრეს. ეროვნულ მოძრაობაში კონსოლიდაციის ნაკლებობამ ხელი შეუშალა მწყობრი პოლიტიკისა შემუშავებას. სხვა სიტყვებით, რომ ვთქვათ 80-იანი წლების ბოლოს ქართული ეროვნული მოძრაობის

რადიკალურმა სახემ, რომელიც მთლიანად ეფუძნებოდა უმეტეს შემთხვევაში არამიზნებ-შედეგობრივ შეურიგებლობასა და უკომპრომისობას, ითამაშა ხალხის ემოციებზე, გაჩნდა ილუზიები, რომ „გამარჯვება“ დამოუკიდებლობა თავისთავად ნიშნავდა მდგრადობას, რაც მცდარი თეზა იყო. აქედან გამომდინარე, მასების ეგზალტირებამ და აჟიტირებამ, ეროვნული მოძრაობის რადიკალურმა ჯგუფების ეთნონაციონალისტურმა რიტორიკამ, მიმდინარე პროცესში გაჩენილმა მაღალმა იდეალებმა და მოლოდინებმა გამარჯვების შემდგომი ტრავმის და ნაციონალიზმის განსაზღვრაში ერთ-ერთი როლი შეასრულეს. მოკლე ფორმულის სახით რომ შევაჯამოთ ეს პერიოდი, შეიძლება ითქვას, რომ რიტორიკისა და ქუჩის აქციების უკან არ სახელმწიფოს მონყობისა და განვითარების რეალური გეგმა იდგა, მოვლენებს იმპულსურობა და ინფანტილიზმი უფრო წარმართავდა, ვიდრე პრაგმატულობა და პოლიტიკური რეალიზმი.

მცირე გამარჯვებები

80-იანი წლების ბოლოს საბჭოთა ხელისუფლების დაკნინებამ და გორბაჩოვის პოლიტიკის წარუმატებლობამ, ბიძგი მისცა ქართულ ეროვნულ განმათავისუფლებელ მოძრაობას, რომელიც ქუჩის აქციებითა და მიტინგებით ზეგავლენას ახდენდა ხელისუფლების პოლიტიკაზე და რეალურად წარმატებასაც აღწევდა. ჩემი კვლევისთვის, ამ პერიოდში თითოეული, ხელისუფლების წინააღმდეგ მიმართული, გამოსვლა, რომელსაც შედეგი მოყვა, მნიშვნელოვანია გასაანალიზებლად, რადგან სწორედ წინარე ტრავმულ პერიოდში „მცირე გამარჯვებებმა“ გააჩინეს უფრო მეტი იმპულსი და შექმნეს ემოციური ფონი ქართულ საზოგადოებაში. „მცირე გამარჯვებებმა“ წარმოშვეს რწმენა, რომ ადამიანებს შეუძლიათ რეალური ცვლილებების მიღწევა.

სწორედ ამ რწმენამ შექმნა მოლოდინები დიდი გამარჯვების და მეორე ხარისხოვანი გახადა მწყობრი, მრავალწახნაგოვანი გეგმის არსებობა. გამარჯვების მოპოვება ილუზორულად, პანაცეად იქნა აღქმული. აქედან გამომდინარე წინარე ტრავმულ პერიოდში მიღწეულმა მცირე გამარჯვებებმა, იმ დროინდელმა პოლიტიკურმა პროცესებმა და საზოგადოების განწყობა რეალური საფუძველი ჩაუყარეს შემდგომში გამარჯვების ტრავმის ჩამოყალიბებას.

საქართველოში აქციების ტალღა, რომელსაც თან „მცირე“ გამარჯვებები ახლდა 1988 წლიდან დაიწყო. ამ წელს საქართველოში ოცდათვრამეტი მიტინგი და დემონსტრაცია ჩატარდა, მათგან ოფიციალურად სანქცირებული მხოლოდ ოთხი იყო (ჯონსი 2013, 42). მასობრივი პროტესტის პირველი გამოვლინება ტრანსკავკასიური სარკინიგზო მაგისტრალი მშენებლობის წინააღმდეგ გამოსვლა იყო. ქართულ საზოგადოებაში შემოთქმული გამოიწვია იმ ეკოლოგიურმა საშიშროებამ, რაც ამ რკინიგზის მშენებლობას მოყვებოდა (დავითაშვილი 2003, 392). რკინიგზა, რომელიც გამიზნული იყო ამიერკავკასიის რესპუბლიკების ეკონომიკის განსავითარებლად და რუსეთის სამხედრო ძალებისთვის რეგიონში შეღწევის გასაილოებლად, ქართული ოპოზიციის განცხადებით, გამოუსწორებელ ზიანს მოუტანდა მთის გარემოს, დააჩქარებდა მთებში მცხოვრები თემების დეპოპულაციას და დააბინძურებდა თბილისის წყალმომარაგებას. ექვსთვიანმა კამპანიამ, რომელსაც აწარმოებდნენ ქართველი ინტელექტუალები, საქართველოს კომპარტია აიძულა მშენებლობა გადაეღო (ჯონსი 2013, 41-42). ეს მოვლენა ერთ-ერთი პირველი გამარჯვებათაგანი იყო, რომელიც ეროვნულ მოძრაობამ მოიპოვა, შესაბამისად გაძლიერდა მუხტი და ერთგვარ ათვლის წერტილად შეგვიძლია მივიჩნიოთ ნაციონალიზმის აღმავლობაში. სტივენ ჯონსი მოქნილად აღნიშნავს, რომ კავკასიის სამთო რკინიგზის პროექტის წარუმატებლობა კარიბჭეში გაჩენილი ბზარი იყო, რომელშიც ენერგიულად შემოიჭრნენ ქართველი ნაციონალები (ჯონსი 2013, 42).

შემდეგი მასობრივი გამოსვლა 1988 წლის თებერვალში მოხდა. იგი მიმართული იყო გარეჯის უდაბნოში საბჭოთა არმიის პოლიგონის გაუქმებისკენ. იქ მიმდინარე სამხედრო სწავლება დავით გარეჯის უნიკალურ სამონასტრო კომპლექსს აზიანებდა, რაც შუა საუკუნეების ქართული არქიტექტურის უალრესად მნიშვნელოვან ძეგლს წარმოადგენს. აქციაზე მოითხოვეს სამხედრო პოლიგონის გაუქმება. ზურაბ დავითაშვილის შეფასებით, ეს სამხედრო მანქანასთან აშკარა დაპირისპირება იყო, რაც მაშინ წარმოუდენლად მიიჩნეოდა. მიუხედავად იმისა, რომ პოლიგონი არ გაუქმებულა, სამხედრო სწავლების ინტენსივობა და ასაფეთქებელი მონყობილობების გამოყენება შემცირდა (დავითაშვილი 2003, 392).

აშკარა გახდა, რომ ქართული ნაციონალიზმი, რომელიც მიმართული იყო საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ, თავის ფორმას და ძალას იძენდა, ამას მოწმობს ის ფაქტიც, რომ 1988 წლის მარტში საქართველოს უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმმა შეზღუდული საზოგადოებრივი დემონსტრაციები დაუშვა (ჯონსი 2013, 43).

რადიკალური მოძრაობების მზარდი პოპულარობა უდაო გახდა 1988 წლის ნოემბერში თბილისში გაიმართა 200.000 დემონსტრაციამ, მიმართულმა სსრკ კონსტიტუციაში შეტანილი ცვლილებების წინააღმდეგ, რომელსაც კიდევ უფრო უნდა შეკვეცა საქართველოს შიდა სუვერენიტეტი (Cornell 2005, 147). 12 ნოემბერს იპოდრომზე გაიმართულ მიტინგის მთავარ სიმბოლოს დამოუკიდებელი საქართველოს სამფეროვანი დროშა წარმოადგენდა. 22 ნოემბერს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის წევრებმა უმაღლესი საბჭოს შენობის კიბეებზე ერთკვირიანი შიმშილობა გამოაცხადეს. რამდენიმე დღეში მოშიმშილეთა რაოდენობამ 500 ადამიანს გადააჭარბა, 23 ნოემბერს უმაღლესმა საბჭომ, რომლის სხდომა მასშტაბური მიტინგის ფონზე მიმდინარეობდა, უარყო ცენტრის მიერ შემოთავაზებული საკონსტიტუციო ცვლილებები. 1 დეკემბერს საბჭოთა კავშირის უმაღლესი საბჭოს სესიამ საკონსტიტუციო ცვლილებები მიიღო. ის მუხლი, რომელიც ყველაზე მეტად

აღელვებდა ქართულ საზოგადოებას, კრემლში მართლაც შეცვალეს და მოკავშირე რესპუბლიკებს საბჭოთა კავშირიდან გასვლის უფლება შეუნარჩუნეს (ჩხაიძე 2016, 46). ეს უკანასკნელი ერთ-ერთი გარდამტეხი მომენტი იყო, რადგან ეროვნულმა მოძრაობამ, ფაქტობრივად, აიძულა საქართველოს კომუნისტური ხელისუფლება წასულიყო მოსკოვის წინააღმდეგ. ამ პერიოდში, ქართული ნაციონალიზმი უკვე იძენდა თავის ექსკლუზიურ ფორმას; ქართული ეროვნული მოძრაობა მიემართებოდა თავისი გენიტისკენ, ხალხის ნდობა და მხდაჭერა მათ მიმართ, პრინციპში, დღითიდღე იზრდებოდა, ხოლო პარტია კი კარგავდა ლეგიტიმურობას. თუმცა პარტია მაინც ცდილობდა სახის შენარჩუნებას. მან პატრიოტული თემატიკის მოშველიება სცადა და 1988 წლის ნოემბერში გამოაქვეყნა „ქართული ენის სახელმწიფო პროგრამა“, რომელმაც დასახა სახელმწიფო და კულტურულ დაწესებულებათა გაქართულების განრიგი (ჯონსი 2013, 44).

„მცირე“ გამარჯვებათა წყებაში კიდევ ერთი თვალსაჩინო მომენტი 1989 წლის ნოემბერში დადგა, როდესაც საქართველოს უმაღლესმა საბჭომ, იმ მოვლენათა გამომდინარე რაც ხდებოდა, კონსტიტუციაში შეიტანა ცვლილებები, რომლებმაც რესპუბლიკის მთელი ქონება „გააქართულა“ და ჩამოაყალიბა საქართველოს კანონმდებლობის უზენაესობა საკავშირო კანონმდებლობაზე. 1990 წლის მარტში უმაღლესი საბჭო თავის დეკლარაციაში სათაურით „საქართველოს სახელმწიფო სუვერენიტეტის დაცვის გარანტიები“ მოითხოვდა ყველა იმ შემთავაზებული საბჭოთა საპრეზიდენტო უფლებამოსილების გაუქმებას, რომლებიც არღვევდა რესპუბლიკის სუვერინიტეტს (ჯონსი 2013, 50-51). კიდევ ერთ უპრეცედენტო შემთხვევას წარმოადგენდა, უმაღლესი საბჭოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილება, რომლის მიხედვითაც საქართველოში 1921 წლის თებერვალში საბჭოთა არმიის შეჭრა გამოცხადდა „დე ფაქტო ანექსიად“ და „საერთაშორისო დანაშაულად“ (ჯონსი 2013, 51). რა თქმა უნდა, ხელისუფლება ამ გადაწყვეტილებებით ცდილობდა რეალობას

მორგებოდა და ლეგიტიმურობა შეენარჩუნებინა, თუმცა უკვე აშკარა იყო, რომ პროცესებს ეროვნული მოძრაობის აქტიურობა წარმართავდა.

„მცირე“ გამარჯვებებმა საზოგადოებაში შექმნა უფრო მეტად ემოციური ფონი, ქართულ ნაციონალიზმს კი უფრო რადიკალური სახე შესძინა. ხალხი დაიმუხტა უფრო მეტის მოლოდინით; კომუნისტური ხელისუფლების უკან დახევამ, ჩაკეტილ სისტემაში გამოათავისუფლა სივრცეები ეროვნული მოძრაობისთვის. ხელიუსფლების დაკნინების პარალელურად, ხალხის ნდობამ და მხარდაჭერამ არაფორმალებისკენ გადაინაცვლა. ამ პერიოდში ქუჩის აქციებმა და მიტინგებმა ქართული ნაციონალიზმს ერთ მხრივ, კონტრონტაციული ხასიათი, ხოლო მეორე მხრივ პოპულისტური შტრიხები შესძინა. „მცირე“ გამარჯვებებმა, ქართული ნაციონალიზმის შეურიგებელმა ხასიათმა, ემოციურირობა და კოლექტიურმა აუტირებამ, ხალხში შექმნა აღქმა, რომ გამარჯვება ანუ ქვეყნის დამოუკიდებლობა შორეული პერსპექტივა აღარ არის და რომ ამ გამარჯვების მიღწევა ნომერი პირველი პრიორიტეტია. საინტერესოა, ისიც, რომ „დიდი“ გამარჯვებისკენ მიმავალ გზაზე, უშუალოდ დამოუკიდებლობის იდეის გარდა, ყოველივემ, ეს იქნება სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა თუ სხვა, უაკანა პლანზე გადაინია და მეორეული ელფერი შეიძინა. პიოტრ შტომპკას, რომ დავასესხოთ ამ პერიოდში საქართველოში „დიდი“ გამარჯვების იდეა „უნივერსალურად ყველას მიერ გაზიარებული იყო, როგორც პროგრესული და მომგებიანი მოვლენა“. ამ ყოველივემ კი პრეკონდიცია შემქნა და გამოკვეთა გამაჯრვების ტრავმის კონტურები.

ზვიად გამსახურდი და ეთნონაციონალისტური რიტორიკა

ჩემი კვლევისთვის და მისი ჰიპოთეზის შესამოწმებლად, თუ როგორ აისახა გამარჯვების ტრავმა ქართულ ნაციონალიზმში, მნიშვნელოვანია, პრეტრავმულ პერიოდში ქართული ნაციონალიზმის ბუნების და მახასიათებლების განსაზღვრა, ამისათვის საჭიროდ მიმაჩნია, გავაანალიზოთ ზვიად გამსახურდიას, როგორც

ეროვნული მოძრაობის ლიდერის, ფენომენი და მისი რიტორიკა, რომელიც ერთ-ერთი მთავარი მარკერი იყო ნაციონალიზმისა წინარე ტრავმული პერიოდში.

გამსახურდია ექსტრემალურ ვითარებაში გამოჩნდა სარბიელზე: ქვეყნის დაშლა და ეკონომიკური ვარდნა სახიფათო სისწრაფით მიმდინარეობდა და საზოგადოებას უკიდურესად პოლარიზებული იყო. მისი პოლიტიკური მეთოდები ნაციონალიზმის, პოპულიზმის, რელიგიურობისა და კონსერვატიზმის რედიკალური ნარევი იყო. უპირველეს ყოვლისა, გამსახურდია მესამე მსოფლიოს ბევრი ლიდერის მსგავსად, იმპერიული სისტემის პროდუქტი იყო. გამსახურდია ისე იქცეოდა როგორც საბჭოთა პარტიული ბოსი; გულში ქართულ ეროვნულ ინტერესებს ატარებდა, მაგრამ ავტორიტარული ჩვევები საბჭოთა სისტემისგან ჰქონდა შესისხლხორცებული (ჯონსი 2013, 75).

ასევე საინტერესო მოსაზრებას გამოთქვამს გია ნოდია ზვიად გამსახურდიას პიროვნების დახასიათებისას, რაც ვფიქრობ მნიშვნელოვანი მისი რიტორიკის ფორმირებაში. ნოდიას აზრით, ზვიად გამსახურდიამ იცოდა მიტინგებზე გამოსვლა, მასებისადმი მიმართვა, აქტიური მხარდამჭერების მოძებნა, თუმცა კი მისი პარანოიდული ეჭვი არ აძლევდა მას მხარდამჭერთა შენარჩუნების საშუალებას. ის მოცული იყო პიროვნული ლოიალობების პრობლემით და ვერ გამოავლინა რაციონალური პოლიტიკური ქცევა (Nodia, 1996).

რაც შეეხება ეთნონაციონალისტურ განწყობებს, 1988-90 წლების შეიძლება შეფასდეს, როგორც ეთნონაციონალიზმის აღმავლობის პერიოდად. ეროვნული მოძრაობის რადიკალურ ფართაში უფრო მეტად იყო გამოხატული ეთნონაციონალისტური ლოზუნგები და რიტორიკა, თუმცა აქვე ისიც, უნდა აღინიშნოს, რომ ზომიერ ბანაკშიც ხდებოდა მსგავსი იდეები განვითარება. ამ პერიოდის ეთნონაციონალიზმის გასაანალიზებლად, გამოვიყენებ ზვიად გამსახურდიას უზენაესი საბჭოს

თავჯდომარეობამდე გაკეთებულ მიმართვებსა და გამოსვლებს. ჩემი ფოკუსი გამსახურდიას რიტორიკაზე განპირობებულია იმ ფაქტით, რომ სწორედ იგი მოვიდა ხელისუფლებაში, შესაბამისად მისი რიტორიკის გააზრება წინარე ტრავმულ და პოსტ ტრავმულ პერიოდში დიდწილად დაგვეხმარება, გამარჯვების ტრავმის, როგორც ფაქტორის, ქართულ ნაციონალიზმთან მიმართებით გამოვლენაში.

ამ პერიოდის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან გამოსვლას წარმოადგენს, მიტინგზე წარმოთქმული ზვიად გამსახურდიას სიტყვა, სადაც იგი ეხება აფხაზების თემას და აღნიშნავს, რომ აფხაზი ერი ისტორიულად არ არსებობდა. გამსახურდია აფხაზებს ავტოქტონურ ჯგუფად არ მიიჩნევს და აფხაზებს ჩრდილოაღმოსავლურ ტომად ნათლავს. გამსახურდია: „აფხაზი ერი ისტორიულად არასოდეს არ არსებობდა. აფხაზეთი იყო სახელწოდება დასავლეთ საქართველოსი და აფხაზები იყვნენ დასავლეთ ქართველები. ასე რომ აფხაზი ერი იყო დასავლეთ ქართველი ერი იგივე, ხოლო ის ძველი, ქრისტიანი, ქართველი აფხაზები დღეს აღარ არსებობენ. მაგრამ, სახელწოდება აფხაზი დღეს არასწორად იხმარება აფსუას ტომთან დაკავშირებით. აფსუა, ანუ აფსარნი, ეს არის ჩრდილოეთ კავკასიური, ადიღური მოდემის ტომი და ჩვენ არც ერთი ტომის, ტომების არცერთი ჯგუფის თვითგამორკვევის წინააღმდეგნი არა ვართ, თუ ის ვინაა ქცევას ლამობს, მითუმეტეს თუ მას აქვს ერი გარკვეული ნიშნები დღეს, ოღონდ მის ისტორიულ ტერიტორიაზე, ჩრდილოეთ კავკასიაში. თუ ეს ტომი თუ ტომები ამას შეიგნებენ, ჩვენ მათ ამოვუდგებით მხარში, ოღონდ იმ პირობით, რომ მათ უნდა აღადგინონ ისტორიული სამართლიანობა და დაგვიტომონ ჩვენი მიწა-წყალი და დამკვიდრდნენ იქ საიდანაც მობრძანდნენ“⁴. როგორც ამ გამოსვლიდან ვხედავთ, გამსახურდია ეთნიკური აფხაზები მიმართ მკვეთრად ეთნონაციონლისტურ და შოვინისტურ განწყობას აყალიბებს, ფაქტობრივად, იგი საფრთხის ქვეშ აყენებს ამ ეთნიკური ჯგუფის არსებობას საქართველოს ფარგლებში და მოუწოდებს მათ, რომ

---

⁴ იხ. ზვიად გამსახურდიას გამოსვლა ბმულზე: <http://bit.ly/2suIifM>

დატოვონ საქართველოს ტერიტორია, კერძოდ კი აფხაზეთი. გამსახურდიას ეს განცხადება შეგვიძლია მივჩნიოთ სწულიად გაუაზრებელ პოლიტიკურ ქმედებად, რომელიც მიტინგების ეიფორიით უფრო იყო ნაკარნახები, ვიდრე რაიმე რაციონალური შეხედულებით. გამსახურდიას და ზოგადად ქართველების ეთნიკურ უმცირესობებთან დამოკიდებულებაზე, მართებულად აღნიშნავს, სვანტე კორნელი, რომ ქართველები უმცირესობებს განიხილავენ, როგორც იმიგრანტებს და სტუმრებს საქართველოს ტერიტორიაზე, რომელთაც არ ჰქონდათ არანაირი უფლებები, გარდა იმისა, რასაც ქართველი “მასპინძლები” უბოძებდნენ. ტერმინი “იმიგრანტი” განსაკუთრებით ოსებთან და რუსებთან მიმართებაში გამოიყენებოდა. ამასთანავე, არც აფხაზები აღიქმებოდნენ ყოველთვის ავტოქტონურ ეთნიკურ ჯგუფად, როგორც ისინი რეალურად არიან. ქართული ნაციონალისტური ლიტერატურის ნაწილში, რომელიც, როგორც ჩანს, ისტორიის სტალინისეული ინტერპრეტაციის გავლენას განიცდიდა, აფხაზები აღწერილი არიან როგორც ქართველური წარმომავლობის ტომები, რომლებიც დროთა განმავლობაში ჩერქეზებს შეერივნენ. ამგვარად, ისინი ავტოქტონურ ეთნიკურ ჯგუფად არ განიხილებიან (Cornell 2005, 151).

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი ზვიად გამსახურდიას რიტორიკაში რელიგიის საკითხს, კერძოდ კი ქრისტიანობას, მართმადიდებლობას ჰქონდა. მის გამოსვლებში ხშირი იყო ლოზუნგი: „გაუმარჯოს, ქრისტიანულ საქართველოს“. ამ კუთხით, მნიშვნელოვანია 1989 წლის 26 მაისს ზვიად გამსახურდიას გამოსვლა მიტინგზე. ზვიად გამსახურდია მიტინგზე შეკრებილ ხალხს მიმართავს „გეორგიანო“ და ხაზს უსვამს, რომ ქართველი ერი დაკავშირებულია წმინდა გიორგისთან. გამსახურდია აცხადებდა, რომ „ჩვენთან მარადის იყო და მარადის იქნება ღმერთი“, თუმცა იგი „ღმერთს“ არ იყენებს დეისტური გაგებით, როგორც ამას ვთქვათ აშშ-ში სხვადასხვა პოლიტიკოსი და სახელმწიფო მოხელე იყენებს, როდესაც ამბობს „In God We Trust - ჩვენ გვწამს ღმერთის“, არამედ თეისტურად, პერსონიფიცირებულ, ქრისტიანულ ღმერთს

გულისხმობს. გამსახურდია დასძენს, რომ „ჩვენი გზა არის მონამეობრივი გზა, გზა ქრისტესი, გზა ეკლის გვირგვინისა, ჯვარცმისა და გარდაუვალი აღდგომისა“. ფაქტობრივად, გამსახურდია საზოგადოების დაყოფას აწარმოებდა ქრისტიანებად და არაქრისტიანებად, ამით კი აჭარელი მუსლიმი მოსახლეობისა და მუსლიმი ეთნიკური უმცირესობების მარგინალიზაციას ახდენდა. ასევე, აღსანიშნავია გამსახურდიას ექსტაზური გამოსვლა 1990 წლის 26 მაისის აქციაზე. იგი ხაზს უსვამს ქართველი ერის (გამსახურდიას გაგებით მხოლოდ ეთნიკურად ქართველები) ექსკლუზიურობას და ღვთიურ მისიას: „უფალმა, სიმართლისათვის მოავლინა ქართველი ერი, რათა მან სწამოს ჭეშმარიტი, რათა მან სწამოს ქრისტესთვის, რათა იგი გაბრწყინდეს მსოფლიო ხალხთა წინაშე, ვითარცა ქომაგი ჭეშმარიტების“. გამსახურდია ასევე გამოკვეთდა, ქართველების ღვთიურობას: „ქართველი ერი, ღვთის ერი, ასევე ღვთის რჩეული, ვით ისრაელი, ვიდოდა ქრისტეს ეკლიანი გზით“. ამავე გამოსვლაში, ყურადსაღებია მისი შემდეგი მოწოდება, სადაც იგი მხოლოდ ქრისტესა გზას აიგივებს ხსნათან: „აირჩიე, ქართველო ერო, აირჩიეთ, ქართველებო, აირჩიეთ ქრისტეს გზა და კეთილის გზა, აირჩიეთ ილია მართლის გზა, რამეთუ ეს გზა განსანმენდელთან მიგვიყვანს!“⁵. ზვიად გამსახურდიასვე ეკუთვნის ფრაზა, „ქართული ეროვნული მოძრაობა, ეროვნულ-რელიგიური მოძრაობა“⁶ გამსახურდიას ეთნონაციონალისტური და რელიგიური ექსკლუზივიზმი ხელს უწყობდა საზოგადოების ფრაგმენტაციასა და შიდა დაპირისპირების წახალისებას.

ახლა მივუბრუნდეთ, ზემოთაღნიშნულ 1989 წლის ივნისში ზვიად გამსახურდიას სიტყვით გამოსვლას სახალხო ფრონტის ყრილობაზე. გამსახურდიამ გააკრიტიკა სახალხო ფრონტის პროგრამა. იგი აღნიშნავდა, რომ პროგრამა იყო ზოგადი და საჭიროებდა მეტ კონკრეტიზაციას. ამ გამოსვლაშიც, გამსახურდია მისი

---

⁵ გამოსვლა ხელმისაწვდომია შემდეგ ბმულზე: <http://bit.ly/2G9LLpV>

⁶ გამოსვლა ხელმისაწვდომია შემდეგ ბმულზე: <http://bit.ly/2Hdpvc0>

დამახასიათებელი რიტორიკით გამოირჩა. მან განსაკუთრებული ყურადღება დაუთმო ენის საკითხს: პროგრამაში უნდა ჩანდეს ქართული ენის, როგორც სახელმწიფო ენის სტატუსის საკითხის; ყველა ენის ინტერესი დაცული უნდა იყოს, მაგრამ ქართველი ხალხი და საქართველო ცალკე უნდა ჩანდეს საქართველოში და უნდა განიმარტოს საქართველოს მოქალაქეობის სტატუსი (შველიძე 2008, 52). ამ განცხადებით, ფაქტობრივად, გამსახურდია მომხრე იყო ეთნიკური უმცირესობებისთვის კულტურული შებენიანების დანერგვის. გამსახურდია შეეხო მეტად სენსიტიურ - ავტონომიების თემა. მისი მოსაზრებით, ავტონომიები საბჭოთა კავშირის მიერ შექმნილი ხელოვნური წარმონაქმნებია, რომლებიც აუცილებლად უნდა გაუქმდეს. იგი ასევე მოითხოვდა პროგრამაში ხაზგასმით ყოლილიყო ნათქვამი, რომ „საქართველო ქართველების ქვაყანა“. მსგავსი ტიპის გამონათქვამები, რა თქმა უნდა, ერთ-ერთი კატალიზატორია შიდა სახელმწიფოებრივი, ეთნიკური დაპირისპირებების.

და ბოლოს, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გამოსვლა ზვიად გამსახურდიასი გახლავთ 1990 წლის 2 მაისს თბილისში „იდრიატის“ ფესტივალზე წაკითხული ლექცია „საქართველოს სულიერი მისია“. ამ ლექციაში იგი ქართული ცივილიზაციის წარმოშობას მესიანისტური ტერმინოლოგიით აღწერდა. გამსახურდია ქართველებს იუპიტერის „თეთრ რასასთან“ აკავშირებდა, ძველ კოლხებს განიხილავდა ელინური კულტურის დამაარსებლად და ამტკიცებდა, რომ აქილევსი იყო „ქართველური ხალხის“ (ანუ ქართველების) წარმომადგენელი. ქვეყნის წარსულის გამსახურდიასეული ხედვა - ძღვევამოსილი ქრისტიანული სახელმწიფო, რომელსაც მართავენ ქართველები - ემყარებოდა მისსავე იდეალს, - შერეფოლკის დემოკრატიას, სადაც სულიერად და კულტურულად წინმდგომი ქართველები იქნებოდნენ დაშვებული სახელმწიფოს მართვის სადავეებთან (ჯონსი, 2013, 83-84).

ამ თავის მოკლე შეჯამების სახით, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ეროვნული მოძრაობას არ გააჩნია ერთი კონკრეტული მოგმედების გეგმა, შიდა დაპირისპირებები და

პიროვნული შუღლი, აისახება ქვეყნის შიგნით სოციალურ და პოლიტიკურ მდგომარეობაზე. 1988-90 წლებში ქართული ნაციონალიზმი ცხადად ეთნონაციონალისტური ხასიათისაა, იგი აქცენტრირებს ახდენს ეთნიკურად ქართველი მოსახლეობის განსაკუთრებულობის ხაზგასმას და ორინტირებული მხოლოდ მათი „უფლებების დაცვაზე“. ამ პერიოდის პოლიტიკურ რიტორიკაში მკვეთრად ჩანს ანტაგონიზმი სხვა ჯგუფების მიმართ, განსაკუთრებით ოსებისა და აფხაზების მიმართ. ქართულ ეროვნულ მოძრაობას ლაიტმოტივად გასდევს რელიგიური ექსკლუზივიზმი. ამ პერიოდში ტერმინში „ქართველი ერი“, იგულისხმება ეთნიკურად ქართველი, ქრისტიანი მოსახლეობა.

„გამარჯვება“

1990 წლის 14 ნოემბერს ზვიად გამსახურდიას საქართველოს უმაღლესი საბჭოს თავჯდომარედ არჩევა შეგვიძლია მივიჩნიოთ დიდ გამარჯვებად, რომელიც შემდგომ ტრავმულად იქცა. საქართველოში ეს გამარჯვება ნამდვილად ასავაგს შტომპკას მიერ შემოთავაზებულ ტრავმული ცვლილებას. პირველი მახასიათებელი არის მოულოდნელობა, მიუხადავად პირველ თავში აღწერილი გარემოებებისა, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, 1990 წელს კომუნისტური ხელისუფლება დათმობა და 1990 მარტში

ჩასატარებელი არჩევნების ჩაშლა მაინც ნაკლებ მოსალოდნელი იყო. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, რა თქმა უნდა, ყველა ასეთ მოვლენას წინ უსწრებს გრძელი ისტორიული პროცესი, რაც საქართველოში ეროვნული მოძრაობის გააქტიურები და იმ გამარჯვებებით, რომლებსაც მათ მიაღწიეს, თუმცა ეროვნულ განმათავისუფლებელი მოძრაობიდან უმაღლეს საბჭოს ჩაბარება პრეცედენტულია. სწორედ ამ თარიღიდან დაიწყო წმინდად სისტემული, მრავალნახნაგოვანი ცვლილებები, რომელმაც მოიცვა პოლიტიკა, ეკონომიკა, კულტურა და ყოველდღიური ცხოვრება. იგი ადრინდელ სისტემას ძირს უთხრიდა. ამ გამარჯვებამ ადრე არსებული სოციალური ცხოვრების წანამძღვრების შეცვლა დაიწყო.

ზვიად გამსახურდიას და მისი ბლოკის „მრგვალი მაგიდა - თავისუფალი საქართველოს“ უმაღლესს საბჭოს არჩევნებში გამარჯვება, გამაჯრვების ტრავმაა, იმდენად, რადმენადაც იგი მოიცავ შტომპკა მიერ შემოთავაზებულ „გამარჯვების ტრავმის“ ძირითად კატეგორიებს. ამ პერიოდში წარმოიშვა რისკებისა და საფრთხეების ახალ ფორმები. მათგან ყველაზე მტკივნეული საქართველოში უმუშევრობის ზრდა და უმუშევრობის ყოვლისმომცველობის შიში გახლდათ. უმუშევრობას მოყვება ინფლაცია, რომელიც საფრთხეს უქმნის ოჯახის ბიუჯეტსა და დანაზოგებს. დაიწყო კრიმინალის ტალღის სწრაფი ზრდა, რომელიც ასევე მოიცავდა ორგანიზაციული დანაშაულის ახალ ფორმებს და იმ წარმოდგენის გავრცელებას, რომ სამართალდამცავი სტრუქტურები არაეფექტიანია. ასევე საქართველოდან მიგრანტების გადინება დაიწყო. ამავე პერიოდდან დაიწყო ცხოვრების სტანდარტების გაუარესება, რომელიც გამოიხატა სიღარიბის ღონის მკვეთრად ზრდაში. იერარქიების არსებული სტატუსი შეიცვალა და სოციალური დისტანციებს შორის სხვაობა უფრო თვალშისაცემი გახდა. ყოველდღიური ცხოვრების დისკომფორტს ისიც ემატებოდა, რომ რეფორმების მეტმა საჭიროებამ და ბიუჯეტის დეფიციტმა ისედაც განადგურებული გზების, მატარებლის ხაზებისა და საჯარო ტრანსპორტის ინსფრასტრუქტურის ჩამოშლა გამოიწვია.

გამარჯვების ტრავმამ გამძაფრა წარმოდგენები ძველ, ნაბოძებ პრობლემების შესახებ. ეს დაკავშირებული სოციალური ცნობიერების ცვლილებებთან - ახალი იდეები, კონცეფციები, დოქტრინები, რომელთა წარმოშობა სისტემურმა ცვლილებებმა გამოიწვია.

მნიშვნელოვანი აღვნიშნოთ, ამ პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური კატაკლიზმები. 1990 წელს შემცირდა ხორცის, ძეხვეულის, კარაქის, ყველი წარმოება. იგივე ხდებოდა თითქმის ყველა სხვა პროდუქტის წარმოების სფეროში. სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის რეალიზაციის საერთო მოცულობა შემცირდა 9,2%-ით, ფასები კი გაიზარდა საშუალოდ 25,6%-ით (წამალაშვილი 2016, 284). რევამ გაჩეჩილაძე ამ პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური სიტუაციის დახასიათებისას ირონიით აღნიშნავს: 1990-91 წლებში გაუღერებული მოსაზრებები, რომ „დამოუკიდებელ საქართველოს ბორჯომი აცხოვრება, უსაფუძვლო ბაქიბუქი აღმოჩნდა“ (გაჩეჩილაძე 2011, 384).

ზვიად გამსახურდიას წინააღმდეგობრივი რიტორიკა

ჩვენთვის, საინტერესოა დავაკვირდეთ გამარჯვების ტრავმის შემდეგ ზვიად გამსახურდიას რიტორიკას, რათა დავადგინოთ ურთიერთკავშირი გამარჯვების ტრავმასა და ნაციონალიზმს შორის.

1990 წლის 14 ნოემბერს ზვიად გამსახურდიამ უმაღლესს საბჭოს თავჯდომარედ არჩევის დღეს, სიტყვით მიმართა დამსწრე საზოგადოებას. გამსახურდია ეს გამოსვლა შეიძლება შეფასდეს, როგორც ნაკლებ სეკულარიზმის და მეტად რელიგიურობის გამოვლინებად. იგი აქცენტს აკეთებს სახელმწიფოსა და მარმადიდებლობის განუყოფლობაზე და მომავალს ამ ორი სუბიექტის ურთიერთგადაგაჭვებაში ხედავს.

ამავე გამოსვლაში, იგი სოციალურ-ეკონომიკური მონაცემების წესებს აყალიბებს, თუმცა მას ზურგს არ უმყარებს რაიმე კონკრეტული სტრატეგია⁷.

ზვიად გამსახურდიას ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ მისი მკვეთრად ეთნონაციონალისტური რიტორიკა შერბილდა და მასში მეტად გაჩნდა სამოქალაქო ელემენტები. საინტერესოა, აჭარის მოსახლეობისთვის მისი მიმართვა. ამ გამოსვლაში, გამსახურდია უკან მიაქვს თავისი სიტყვები აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის გაუქმების შესახებ. მისი თქმით, „პროვოკატორები“ და „ხალხის მტრები“ ცდილობდნენ შუღლის ჩამოგადებას, მისთვის და მისი პოლიტიკური ორგანიზაციისთვის სახელის გატეხვას. გამსახურდია ხაზს უსვამს, რომ იგი არასოდეს გამოსულა მსგავსი ინიციატივით, თუმცა იქვე დასძენს, რომ ავტონომიის საკითხი ეს ხალხის პრეროგატივაა და სწორედ მათ დამოუკიდებლად უნდა გადაწყვიტონ სურთ თუ არა ავტონომიური ერთეული გააჩნდეთ⁸.

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მომენტი არის გამსახურდიას შეცვლილი პოზიცია მოქალაქეობის მინიჭების საკითხთან დაკავშირებით. საწყის ეტაპზე 1991 წლის 31 მარტის რეფერენდუმის წინ, როდესაც წყდებოდა საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება/არგამოცხადების ბედი, გამსახურდიამ განაცხადა, რომ მოქალაქეობას მიიღებდნენ საქართველოს მხოლოდ ის მცხოვრებლები, რომლებიც მხარს ეყვანის დამოუკიდებლობას დაუჭერდნენ. ინტერვიუს მიმდინარეობისას, ჟურნალისტმა სცადა გაერკვია, თუ რა კავშირი იყო რეფერენდუმში ხმის მიცემასა და საქართველოს მოქალაქეობას შორის, რამდენად იყო გარანტია, რომ ხმის მიცემა იქნებოდა საიდუმლო და მისი შედეგები არ იმოქმედებდა პიროვნების შემდგომ ცხოვრებაზე. უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარის პასუხი კატეგორიული იყო: მისი შეხედულებით, არც ერთ ქვეყანაში არ აძლევენ მოქალაქეობას იმ პირებს, რომლებიც მტრულად არიან

⁷ იხ. ზვიად გამსახურდია გამოსვლა ბმულზე: <http://bit.ly/2Hdpvc0>

⁸ იხ. ზვიად გამსახურდია გამოსვლა ბმულზე: <http://bit.ly/2BWv11T>

განწყობილნი სახელმწიფოსადმი, ერისადმი, ცუდ მიზნებს ისახავენ და პატივს არ სცემენ ენას, სუვერენიტეტს (ჩხაიძე 2016, 88). თუმცა მოგვიანებით მიდი დამოკიდებულება უფრო მეტად ლოიალური გახდა და 1991 წლის 28 ივნისს მიცემულ ინტერვიუში გამსახურდიამ განაცხადა, რომ საქართველოში მუდმივად მცხოვრები ყველა პირი, ეროვნების მიუხედავად, მიიღებდა საქართველოს მოქალაქეობას, მომავალში კი შემოღებული იქნებოდა გარკვეული ვადა, დაახლოებით 5 წელი, რომლის საქართველოში გატარების შემდეგ პირს მიენიჭებოდა ქვეყნის მოქალაქეობა. საბოლოოდ, ამავე წლის ივლისში, მიღებულ იქნა მოქალაქეობის შესახებ კანონი, განურჩევლად ყველას, მიუხედავად საქართველოში გატარებული დროისა ანიჭებდა მოქალაქეობას (ჩხაიძე 2016, 88-89).

როგორც ვხედავთ მიუხადავად მთელი რიგი წინააღმდეგობებისა შეიმჩნევა ღიად სამოქალაქო ელემენტების შემოჭრა გამსახურდიას პოლიტიკასა და რიტორიკაში. აქვე, ხაზი უნდა გაუუსვათ, გამსახურდიას ერთ-ერთ პრეცედენტულად და ამასთანავე წინააღმდეგობრივ გადანწყვეტილებას აფხაზეთთან დაკავშირებით. წინააღმდეგობრივი იმ გაგებით, რომ ერთი მხრივ სამხრეთ ოსეთის ავტონომია გააუქმა, ხოლო მეორე მხრივ ძალაუფლება გაუზარდა აფხაზეთის ავტონომიურ ერთეულს. 1991 წელს გამოქვეყნდა გამსახურდიას მიმართვა აფხაზი ხალხისადმი, რომელიც, ადრინდელი დამოკიდებულებებისაგან განსხვავებით, გაცილებით ტოლერანტულია. გამსახურდია აღიარებს აფხაზი ხალხის “ეროვნულ და კულტურულ უფლებებს, სახელმწიფოებრიობას, ენას, კულტურას, აფხაზურ სკოლას, თეატრს” და ყველა გაუგებრობას აფხაზეთის სეპარატისტულად განწყობილ ხელისუფლებას აბრალებს, რომელსაც არ სურს თბილისთან არსებული პრობლემების მშვიდობიანი გზით გადანწყვეტა. აქვე, რადგან აფხაზეთთან დაკავშირებით ვსაუბრობთ, მცირედით გაუუსწროთ მოვლენებს და შევეხოთ საქართველოს უზენაესი საბჭოს ხელშეწყობით 1991 წლის 9 ივლისს მიღებულ კანონს “აფხაზეთის ასსრ კონსტიტუციაში

ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის შესახებ”⁵⁴. ამ კანონის მიხედვით, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლეს საბჭოში ეთნიკურად აფხაზებს დაეთმოთ 28 ადგილი, ხოლო ქართველებს – 26, მაშინ, როდესაც ქართველები მოსახლეობის საერთო რაოდენობის 46%, აფხაზები კი 17% შეადგენდნენ (ჩხაიძე 2016, 92).

მიუხადავად იმისა, რომ გამსახურდიას გამარჯვების ტრავმის შემდგომი რიტორიკა წინააღმდეგობრივი, თვალშისაცემია წინარე ტრავმული პერიოდის მკვეთრად ეთნონაციონალისტური პოზიციიდან უფრო მეტად რბილი გამონათქვამებისა და გადაწყვეტილებებისკენ. პოსტ-ტრავმულ პერიოდში მის მიდგომებსა და რიტორიკაში, ვხედავთ, სამოქალაქო ნაციონალიზმის გარკვეული სახის კონტურებს.

გამსახურდიას მოკლე ეპოქის შეფასება

გამსახურდია ეპოქა შეგვიძლია შევათვასოთ, როგორც წინააღმდეგობების მთელი კასკადი. რეალურად გამსახურდიამ კრახი განიცხადა რეფორმების გატარებაში, ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ მას მაინც ახლდა ეროვნული მოძრაობისათვის დამახასიათებელი ემოციური ფონი და რიტორიკა. სწორედ ვერ ჩამოყალიბებულმა სახელმწიფო ინსტიტუტებმა და საზოგადოების მზარდა პოლარიზაციამ გამოიწვია შემდგომი კატაკლიზმები. სტივენ ჯონსის შეფასებით, გამსახურდია აქტივისტური სახელმწიფოს მომხრე იყო, სახელმწიფოსი, რომელიც მეტ კონტროლს დაამყარებდა ეკონომიკაზე. გამოუცდელმა მთავრობამ, რომელსაც კარგად ჰქონდა გაცნობიერებული უმუშევრობისა და ფასების ზრდის უარყოფითი გავლენა მის მხარდაჭერაზე, ძველი ბიუროკრატიული აპარატი ადგილზე დატოვა, რათა შეენარჩუნებინა მართვის უნარი და გაეკონტროლებინა სუბსიდიები და დასაქმების დონე. ბაზრის განვითარების ხელშეწყობისათვის საჯაროდ ნაკისრი ვალდებულებების მიუხედავად, სახელისუფლებო მონოპოლიები ხელშეუხებელი რჩებოდა; ხელისუფლებაში მოსვლიდან 15 თვის განმავლობაში არანაირი ღონისძიება არ

გატარებულა დემონოპოლიზაციისა და პრივატიზაციის მიზნით. ძველი ყაიდის ეკონომიკასთან ერთად გამსახურდია მხარს უჭერდა სოციალურ კონსერვატიზმს (ჯონსი 2013, 85-86).

ასევე საინტერესოა გია ნოდისა შეფასება. მიზის აზრით, გამსახურდიამ მარცხი განიცადა “ნაციის გაერთიანებაში” გარე საფრთხეების წინაშე, თუმცა მან წარმატებით მოახერხა საზოგადოებაში სამოქალაქო ომის სულისკვეთების დანერგვა. მისი მხარდამჭერები გმობდნენ ყველას, ვინც კი მას არ ეთანხმებოდა და მტრად, კრემლის აგენტად თუ აგენტების ხელში ბრმა იარაღად აცხადებდა. საბოლოოდ, დემოკრატიულად არჩეული პრეზიდენტი გამსახურდია სამხედრო ძალით იქნა დამხობილი დემოკრატიის სახელით (Nodia, 1996).

შევარდნაძის დაბრუნება - სამოქალაქო ნაციონალიზმის საწყისები

შევარდნაძე საქართველოში დაბრუნდა სამოქალაქო არეულობის ფონზე 1992 წლის მარტში. მან ქვეყნის ელიტის შუამოვლობით, ქართული პოლიტიკა ლიბერალიზმის პრინციპებზე გადაიყვანა. საქართველო საზოგადოების დაყოფის მოდელიდან უფრო მეტად ინტეგრაციულზე გადავიდა. აგრესიული ნაციონალიზმის რიტორიკა ამოვარდა ოფიციალური ლექსიკონიდან და მისი ადგილი მოქალაქეობის, უმცირესობათა უფლებებისა და ფედერალიზმის ცნებებმა დაიკავეს (ჯონსი 2013, 315). ამ პერიოდის საქართველოს გაჩნდა შედარებით მეტის სტაბილურობა. შევარდნაძის დაბრუნების შემდგომ, 1992 წლის 24 ივნისს დაგომისში მოეწერა სამშვიდობო ხელშეკრულებას და საომარი მოქმედებები შეწყდა სახმრეთ ოსეთში. ამავე წლის 31 ივლისს საქართველო გაეროს წევრი გახდა. 1992 წელი უფრო მეტად სტაბილურობით გამოირჩევა და მეტი ინეგრაციული პროცესებით, რასაც ხელი შეუწყო შევარდნაძის დაბრუნებამ.

დასკვნა

როგორც ზემოთ აღვნიშვნეთ, 1990 წელს საქართველოს უმაღლეს საბჭოს თავჯდომარედ ზვიად გამსახურდიას არჩევა არის გამარჯვების ტრავმის ათვლის წერტილი. ეს გახლავთ მიჯნა, როდესაც ერთი მხირვ „ბლოკის კულტურა“ და მეორე მხირვ ცვლილებებით მოთხოვნილი დემოკრატიული ცვლილებები დაუპირისპირდნენ ერთმანეთს, რამაც საზოგადოებაში კულტურული შოკი გამოიწვია. უმუშევრობამ, ინფლაციამ და კრიმინალის ზრდამ საზოგადოებაში აპათია დაათესა.

რაც შეეხება საკვლევევ, კითხვას თუ როგორ აისახა გამარჯვების ტრავმა ქართულ ნაციონალიზმში, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ გამარჯვების ტრავმა იყო ერთ-ერთი ფაქტორი, რომელმაც ხელი შეუწყო ეთნონაციონალისტური განწყობებიდან უფრო მეტად სამოლაქო ნაციონალიზმისკენ გადახრაში. გამარჯვების ტრავმამ საზოგადოებაში პიკური მოთხოვნა „გამარჯვების“ დამოუკიდებლობის ცნებების აქცია დამორგუნველად, რადგან მთელი რივი სოციალურ-ეკონომიკური კატაკლიზმების წინაშე დადგა ქართული საზოგადოება, შესაბამისად ეროვნული მოძრაობის დროინდელი ნაციონალისტური ფორმულები მოძველდა და ადგილი დაუთმო უფრო სამოლაქო პრინციპებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. დავითაშვილი ზ. 2003, გლობალიზაცია და საერთაშორისო ურთიერთობები, სოციალურ კლავებათა ინსტიტუტის გამომცემლობა
2. ჯონსი ს. 2013, საქართველო დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომ
3. ჩხაიძე ი. 2016
4. გაჩეჩილაძე რ. 2011, ჩემი მეოცე საუკუნე, ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა
5. შველიძე დ. პოლიტიკური დაპირისპირებები და ეროვნული ხელისუფლების დამმხობა საქართველოში
6. Sztompka P. 2000, Ambivalence of Social Change, Trauma or Triumph
7. Cornell. S.